

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук банкы**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН
ТУРУКТУУЛУГУ ЖӨНҮНДӨ
ОТЧЕТ**

2015-жылдын май айы

Бишкек

РЕДАКЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Төрага: Жеңиш Н.
Кеңештин мүчөлөрү: Орозбаева Л. Ж.
Кадыралиев А. Ж.
Исакова Г. А.
Ли А. Ч.
Лелёвкина Э. В.
Богатырев М. М.

Жооптуу катчы: Усубалиев У. А.

Уюштуруучусу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде 2012-жылдын 17-августунда каттоодон
өтүп, № 1863 күбөлүккө ээ болгон

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2015.

Басылманы Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайсы болбосун формада,
кандай болбосун каражаттар аркылуу басып чыгарууга жана таркатууга жол берилбейт. Кайра басып
жана которууда “Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет”
басылмасына милдеттүү түрдө шилтеме келтирүү зарыл.

Басылманын мазмунуна тиешелүү суроолор менен төмөнкү дарекке кайрылууга болот:

Бишкек шаары Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101.
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
Финансы статистикасы жана маалымдоо башкармалыгы
Финансылык туруктуулукка мониторинг жүргүзүү бөлүмү
телефону: (+996 312) 66-91-93
факсы: (+996 312) 66-91-67
электрондук почта: uusubaliev@nbkg.kg; gkaparova@nbkg.kg

Басылма жылына эки жолу –июнь жана декабрь айларында, кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Басылма Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын (Улуттук банктын) өткөн жыл үчүн отчету болуп саналат. Ал өзүндө республиканын экономикалык өнүгүшү жана акча-кредит саясаты, финансылык отчеттуулук, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Бул ай сайын чыгарылуучу маалыматтык басылма Кыргыз Республикасынын негизги макроэкономикалык көрсөткүчтөрү, экономика секторлору боюнча статистикалык маалыматтарды камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеми

Басылмада тышкы секторду өнүктүрүү тенденциялары жана төлөм балансы, тышкы соода, эл аралык камдар, тышкы карыз жана Кыргыз Республикасынын инвестициялык позициялары боюнча маалыматтар чагылдырылат. Чейрек сайын – январь, май, июль, октябрь айларында кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Акча-кредит саясаты жөнүндө отчет (Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама)

Кеңири коомчулукка акча-кредит саясатынын максаттары жана натыйжаларына тиешелүү мезгил-мезгили менен маалымат берип туруу бул басылманын максаты болуп саналат. Басылмада тышкы чөйрөнүн өнүгүшүнө жана өлкө ичиндеги макроэкономикалык жагдайга талдап-иликтөөлөр, инфляцияга таасир эткен факторлор жана анын динамикасы тууралуу маалыматтар, инфляциялык болжолдоолор, Кыргыз Республикасынын экономикасынын реалдуу жана тышкы секторлорунда түптөлгөн жагдай, ошондой эле соода боюнча негизги өнөктөш өлкөлөр менен иш алып баруунун өнүгүү багыттары камтылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

”Улуттук банктын пресс-релизи” борбордук банкта жана банк тутумуна болуп өткөн жаңылыктар түрмөгүн, финансы рыногунун жума ичиндеги маалыматтарын жана жалпыга маалымдоо каражаттары, юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн башка маалыматтарды камтыйт. Жума сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик актылары

Басылма, республиканын коммерциялык банктарын жана коомчулукту ченемдик документтер менен камсыз кылуу жана аларга Улуттук банктын иши тууралуу маалымдоо, ошондой эле Кыргыз Республикасынын банктык мыйзамдарын кеңири жайылтуу максатында, ченемдик актыларды расмий жарыялоо үчүн каралган. Басылма айына бир жолу, кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланып турат.

Мазмуну	
Киришүү.....	5
Негизги тыянактар.....	7
I. Макроэкономикалык жана финансылык конъюнктура.....	8
1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер.....	8
1.2. Финансы секторунун түзүмү.....	13
1.3. Финансы рынокторунун абалы.....	15
1.3.1. Валюта жана акча рыногунун абалы.....	15
1.3.2. Баалуу кагаздар рыногунун абалы.....	16
1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу.....	17
II. Банк сектору.....	23
2.1. Негизги тенденциялар.....	23
2.2. Банк секторунда орун алган тобокелдиктер.....	29
2.2.1. Кредиттик тобокелдиктер.....	29
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги.....	32
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги.....	36
2.2.4. Валюталык тобокелдик.....	36
2.2.5. Пайыздык тобокелдик.....	38
2.2.6. “Дуушарлануу” (чалдыгуу) тобокелдиги.....	38
2.2.7. Өлкөлүк тобокелдик.....	39
2.3. Банк секторуна “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү.....	41
2.3.1. Кредиттик тобокелдикке “кайтарым” стресс-тестирлөөнү жүргүзүү.....	41
2.3.2. Ликвиддүүлүк тобокелдигине “кайтарым” стресс-тестирлөөнү жүргүзүү.....	42
2.3.1. Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөө.....	42
III. Банктык эмес финансы-кредит мекемелери.....	44
3.1. Негизги тенденциялар.....	44
3.2. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинде орун алышы ыктымал болгон тобокелдиктер.....	47
3.3. БФКМ системасын стресс-тестирлөө.....	51
IV. Төлөм системалары.....	53
V. Финансы секторунун ишин жөнгө салууну өркүндөтүү.....	56
Кыргыз Республикасынын финансылык туруктуулук көрсөткүчтөрү.....	57
Глоссарий жана кыскартуулардын тизмеси.....	58

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы 2012-жылдан бери республиканын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчетту жарыялап келет. Республиканын финансы системасынын туруктуулугуна жалпы баа берүү менен коомчулукту тааныштыруу, мына ушул отчеттун негизги максатынан болуп саналат.

Финансылык туруктуулук дегенден улам, финансылык тең салмаксыздык жана таасирлердин орун алышы шартында финансылык ортомчулук милдетин аткарууга өбөлгө түзгөн финансы мекемелеринин, финансы рынокторунун жана төлөм системаларынын жөнгө салынган жана үзгүлтүксүз ишин түшүнүү зарыл.

Жүргүзүлгөн мониторингдин жана финансылык туруктуулукка талдап-иликтөөлөрдүн натыйжалары, акча-кредит саясатынын негизги багыттарын иштеп чыгууда, банк ишин жөнгө салууда жана Кыргыз Республикасынын финансы-кредит мекемелерин өнүктүрүү стратегияларын иштеп чыгууда эске алынат.

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет, финансылык туруктуулук маселелерине кызыккан жактар жана финансы рыногунун катышуучулары үчүн каралган.

Кыстырмалардын тизмеси

1-кыстырма. Турак жайдын жеткиликтүүлүк индекси.....	20
2-кыстырма. Кыймылсыз мүлк рыногундагы баанын өзгөрүүсүнүн банк секторуна таасирин стресс-тестирлөө.....	21
3-кыстырма. Коммерциялык банктардын кардарлары боюнча жүргүзүлгөн иликтөөнүн жыйынтыктары.....	31
4-кыстырма. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин 2010–2014-жылдар аралыгындагы “азайтылбаган” (туруктуу) деңгээлине баа берүү (депозиттердин “азайтылбаган” калдыгы).....	34
5-кыстырма. Кыйыр валюта тобокелдиги аркылуу кредиттик тобокелдик.....	37
6-кыстырма. БФКМ системасынын ишине концентрациялануу индексинин негизинде баа берүү.....	48
7-кыстырма. БФКМдин кредиттеринин пайыздык чендерине, өздүк наркы жана кирешелүүлүгү боюнча баяндама.....	49

НЕГИЗГИ ТЫЯНАКТАР

2014-жылдын жыйынтыгына макропруденциалдык талдап-иликтөөлөр, эконометрикалык модель түзүү, ошондой эле тике жана кайталап стресс-тестирлөө натыйжалары, финансы секторунун иши туруктуу мүнөзгө жана ар кандай макроэкономикалык таасирлерге туруштук берүүгө жөндөмдүү экендигин көрсөткөн.

Макроэкономикалык тобокелдиктин орун алышы, диверсификациялоонун начардыгы жана Кыргыз Республикасынын экономикасынын тышкы факторлордон көз карандылыгы таасири алдында экономикалык өсүш басаңдагандыгы белгиленген. Банк сектору үчүн өлкөлүк тобокелдик мурдагыдай эле, орточо деңгээлде сакталып калган. 2014-жыл жыйынтыгы боюнча банктардын резидент эместерде жайгашкан активдеринин салыштырма салмагынын 2013-жылга салыштырганда төмөндөшү (14,1% – 12,4%) байкалган. Мында, Кыргыз Республикасынын банк секторунун Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөрдөн тышкы карыз алууларынын салыштырма салмагынын артышына байланыштуу келип чыккан милдеттенмелеринин үлүшүнүн көбөйгөндүгү белгиленген бул (Кыргыз Республикасынын банктарынын резидент эместер алдындагы милдеттенмелеринин салыштырма салмагы 15,0 пайыздан 17,6 пайызга чейин көбөйгөн).

Региондогу геосаясий жагдайларга байланыштуу республиканын банк сектору үчүн орун алып турган тобокелдиктер да салыштырмалуу орточо деңгээлде сакталып турууда.

Улуттук валютанын алмашуу курсунун 2014-жылдагы өзгөрүлмөлүүлүгү Кыргыз Республикасынын банк секторунун туруктуулугуна олуттуу деле таасир тийгизген эмес. Макропруденциалдык талдап-иликтөөнүн жыйынтыгы, долларлашуу деңгээлинин өзгөрүүсүнөн тышкары, улуттук валютанын солгундашы банк секторунун туруктуулугуна олуттуу таасир этпегендигин тастыктоодо.

Экономиканы кредиттөөнүн жигердүү өсүшүнүн алкагында Кыргыз Республикасынын банк секторунун финансылык туруктуулук запасынын кыскаргандыгы тенденциясы улантылууда. Финансылык модель түзүүнүн жана кайталап стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары, 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча финансылык туруктуулук запасы 2013-жылга салыштырганда бир аз төмөндөгөндүгүн көрсөтүп турат, бул экономиканы кредиттөө көлөмүнүн кыйла өсүшүнө жана өлкөнүн банк секторунда тобокелдик деңгээлинин жогорулашына байланыштуу болгон.

Кыймылсыз мүлк рыногунда турак жайга баанын өсүш арымынын басаңдашы белгиленген. Коммерциялык банктардын стресс-тестирлөө жыйынтыктары, банк сектору кыймылсыз мүлккө баа 28 пайыздан көбүрөөк төмөндөгөн шартта, чыгымга учурап калышы ыктымалдыгын көрсөткөн. Ири банктар кыймылсыз мүлккө баа 40 пайыздан көбүрөөккө төмөндөгөн шартта, жоготууларга дуушар болот.

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын төлөм системасы бүтүндөй алганда штаттык режимде иштеген, ал эми финансы инфраструктурасында системалык тобокелдиктер деңгээли жөнгө салууга боло турган чекте бааланган.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ФИНАНСЫЛЫК КОНЬЮНКТУРА

1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер

Улуттук банк сакталып турган инфляциялык тобокелдиктерди эске алуу менен инфляцияны монетардык түзүүчүлөрдү чектөөгө багытталган акча-кредит саясатын жүргүзгөн.

2014-жыл ичинде Кыргыз Республикасынын экономикасынын өсүш арымынын басаңдашына түрткү берген факторлор анын начар диверсификацияланышы жана тышкы макроэкономикалык чөйрөдөн көз карандылык сакталып тургандыгын көрсөткөн. Айыл чарбасында өндүрүп алуу иш ыргагынын төмөндөшү, “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканасындагы өндүрүштүн солгундашы сыяктуу ички факторлор жана Россияда ишкердик жигердүүлүктүн басаңдашынан улам, үй чарбаларынын негизги киреше булагынын бири болуп саналган акча которуулар көлөмүнүн азаюусу сыяктуу тышкы факторлор, экономиканын туруктуу өсүшүнө кедергисин тийгизген макроэкономикалык тобокелдиктин сакталып калгандыгын аныктаган.

Ички дүң өнүм

2014-жыл ичинде өлкө экономикасынын өсүш арымынын басаңдоосу жүргөн. Отчеттук жылдын жыйынтыгы боюнча ички дүң өнүмдүн (ИДӨ)¹ өсүш арымы 3,6 пайызды түзгөн (“Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканасын эске албаганда ИДӨ 4,6 пайызга өскөн), ошол эле учурда өткөн жылы ИДӨнүн өсүшү 10,9 пайызды (“Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканасын эске албаганда ИДӨ – 6,1 пайыз) түзгөн эле. Мындай өсүштү кызмат көрсөтүү сектору, ага ИДӨнүн өсүшүнө 1,9 п.п. туура келген жана курулуш сектору 1,6 п.п. салымы менен камсыз кылган. Кайра иштетүү өнөр жайы жана айыл чарбасы терс салымын кошкон тиешелүүлүгүнө жараша (-)0,5 п.п. жана (-)0,1 п.п. түзгөн.

2014-жылы өнөр жай продукцияларынын көлөмүнүн 2013-жылдагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 1,7 пайызга кыскарышы, кайра иштетүү секторундагы төмөндөө менен (3,0 пайыз), атап айтканда “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларында өндүрүш көлөмүнүн (-6,8 пайызга) төмөндөшү, “текстиль өндүрүшү; кийим-кече тигүү жана булгаары иштетүү жана андан буюм жасоо” тобу боюнча өндүрүштүн физикалык көлөмүнүн азайышы менен шартталган. Айыл чарбасында 2014-жылы ичинде 0,6 пайызга төмөндөө жүргөн, бул негизинен, аба ырайынын ыңгайсыздыгынан улам, өсүмдүк өстүрүү көлөмүнүн (-4,6 пайызга) кыскарышынан улам келип чыккан.

Курулуш секторунда жигердүүлүк байкалган: 2014-жыл жыйынтыгы боюнча бул сектордо өсүш 24,9 пайыз чегинде катталган, алнегизги капиталга инвестициялардын 21,6 пайызга өсүшү менен шартталган (салыштырмалуу баада). Курулуштун өсүшү негизинен, подряддык жана башка капиталдык курулуш иштеринин көлөмүнүн көбөйүшүнүн жана сарптоолордун, ошондой эле имараттарды жана курулмаларды капиталдык жана утурумдук ремонттон өткөрүү ишинин эсебинен камсыз кылынган.

Соода жүргүзүү чөйрөсүнүн 8,3 пайызга, маалымат жана байланыш кызматтарынын 5,0 пайызга өсүшүнүн эсебинен, кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө 4,1 пайыздык өсүшкө жетишилген.

¹ Алдын ала маалыматтар.

1.1.1- таблица. Иштин айрым бир түрлөрүнүн ИДӨгө салымы

ИДӨ	2013			2014		
	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар
ИДӨ	100,0	10,9	10,9	100,0	3,6	3,6
Айыл чарба, токой чарба жана балык уулоо	14,6	2,7	0,4	14,8	-0,6	-0,1
Өнөр жайы	18,5	35,9	5,6	15,5	-1,7	-0,3
<i>Пайдалуу кендерди казып алуу</i>	0,7	-6,3	-0,1	0,6	-0,5	-0,004
<i>Кайра иштетүү өндүрүшү (Кайра иштетүү өнөр жайы)</i>	15,8	47,5	5,7	13,1	-3,0	-0,5
<i>Электр энергиясы, газ, буу жана тазаланган аба менен камсыздоо (жабдуу)</i>	1,8	-1,8	-0,05	1,6	7,8	0,1
<i>Суу менен камсыздоо, тазалоо, калдыктарды иштетүүчү жана кайра пайдалануучу чийки затты алуу</i>	0,3	7,5	0,02	0,2	7,1	0,02
Курулуш	6,3	16,4	1,1	7,4	24,9	1,6
Көрсөтүлгөн кызматтар	46,6	4,8	2,3	48,1	4,1	1,9
<i>Дүң жана чекене соода; автомобиль жана мотоциклдерди оңдоо</i>	16,5	7,3	1,2	17,4	8,3	1,4
<i>Транспорттук иш жана жүктөрдү сактоо</i>	3,9	6,1	0,3	4,2	2,9	0,1
<i>Маалымат жана байланыш</i>	4,4	15,7	0,8	4,2	5,0	0,2
<i>Мейманканалар менен ресторандардын иши</i>	1,6	13,3	0,2	1,7	9,6	0,2
<i>Финансылык ортомчулук жана камсыздандыруу</i>	0,8	2,7	0,02	0,8	0,8	0,01
<i>Кыймылсыз мүлк операциялары</i>	2,3	-1,2	-0,03	2,3	2,9	0,1
<i>Кесиптик, илимий жана техникалык иш</i>	1,5	-2,6	-0,04	1,7	-0,3	-0,01
<i>Администрациялык жана көмөкчү иштер</i>	0,4	1,7	0,01	0,4	5,3	0,02
<i>Мамлекеттик башкаруу жана коргонуу; милдеттүү социалдык камсыздандыруу</i>	5,0	-1,6	-0,1	5,4	-2,5	-0,1
<i>Билим берүү</i>	5,3	0,4	0,02	5,1	1,3	0,1
<i>Саламаттыкты сактоо жана калкты социалдык жактан тейлөө</i>	3,1	1,6	0,1	3,2	0,6	0,02
<i>Искусство, көңүл ачуу жана эс алуу</i>	0,6	1,5	0,01	0,7	2,3	0,01
<i>Тейлөө багытындагы башка иштер</i>	1,1	-1,3	-0,01	1,0	1,0	0,01
Продуктулардан таза (субсидиялар эсептен алынган) салыктар	13,9	10,9	1,4	14,1	3,6	0,5

Булагы: УСК

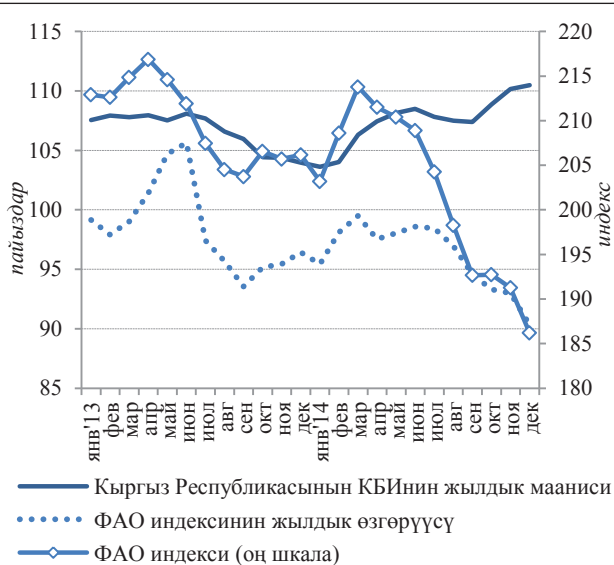
2014-жылы ИДӨ көлөмүнүн оң өсүш арымынын сакталышына карабастан, орто мөөнөткө каралган мезгил ичинде өнөр жай жана айыл чарба секторлорунда өндүрүштүн өзгөрүлмөлүү көрсөткүчтөрү менен байланыштуу өнүктүрүүнүн туруксуз динамикасы байкалган.

Инфляция

2014-жыл ичинде өлкөдө баанын жалпы деңгээлинин динамикасы бир катар тышкы жана ички факторлордун таасиринен улам калыптанган. Тышкы факторлордун таасиринен улам, ички рынокто АКШ долларынын бекемделиши импорттолуп алынган товарга баанын өсүшүнө жана калктын инфляциялык күтүүлөрүнүн күч алышына түрткү берген. Импорттолуп алынган товарлардын

кымбатташына, нан азыктарына ички баанын тез арымда өсүшүнөн улам, Казакстанда дан эгинин түшүмдүүлүк көлөмүнүн төмөндөшүнүн алкагында биздин өлкөгө алынып келинген буудай наркынын жогорулоосу, ошондой эле 2014-жылдын үчүнчү чейрегинде күйүүчү-майлоочу материалдарга ички баанын көтөрүлүшү кошумча фактордон болгон. Жергиликтүү айыл чарба продукцияларын өндүрүү көлөмүнүн аба ырайы шарттарына жараша 2014-жылы 0,6 пайызга кыскарышы, ошондой эле экинчи чейрек ичинде турак жай коммуналдык кызматтарга тарифтердин жогорулатылышы кароого алынып жаткан мезгил ичинде инфляцияга олуттуу салым кошкон. УСКнын маалыматтары боюнча 2014-жыл жыйынтыгына ылайык (2014-жылдын декабры 2013-жылдын декабрына карата) инфляция 10,5 пайызды түзгөн (2013-жылы бул көрсөткүч 4,0 пайыз чегинде болгон эле). Мында, базалык инфляциянын жылдык мааниси 9,4 пайыз деңгээлинде түптөлгөн.

1.1.1-график. Кыргыз Республикасынын КБИ динамикасы жана FAO индекси

Булагы: КР УСК, www.fao.org

2014-жылы азык-түлүк товарларынын эл аралык рыногунда котировкалардын төмөндөөгө байкалган. Товар өндүрүүчү көпчүлүк өлкөлөрдө азык-түлүктүн негизги түрлөрүнөн олуттуу көлөмдө түшүм жыйналган, бул сунуштун артышын шарттаган. Бириккен улуттар уюмунун (БУУ) Азык-түлүк жана айыл чарба боюнча иш алып барган уюмунун (FAO), эл аралык баанын өзгөрүү тенденциясын чагылдырган азык-түлүк баа индексинин орточо мааниси 2014-жылы 201,8 пунктту түзгөн. Бул 2013-жылдагы көрсөткүчтөн 3,8 пайызга төмөн. FAO индексинин жана өлкө ичинде орун алып жаткан инфляция динамикасы эң башкысы, республиканын айыл чарбасындагы ички өнүм көлөмүнүн азайышы, импорттолуп алынган товарларга баанын өсүшү, анын ичинде курстук өзгөрүүлөр, турак жай коммуналдык кызматтарына тарифтердин жогорулатылышы сыяктуу ички факторлордун олуттуу таасиринен улам келип чыккан.

Мамлекеттик бюджет

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин Борбордук казыналыгынын алдын ала маалыматтарына ылайык 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 1,9 млрд. сомду же ИДӨгө карата 0,5 пайызды түзгөн, бул 2013-жылдын жыйынтыгы боюнча бюджет ИДӨгө карата 2,3 млрд. сом же 0,7 пайыз тартыштык менен аткарылган. Бюджет тартыштыгынын ИДӨгө карата пайыздарда байкалып жаткан төмөндөө тенденциясы фискалдык консолидациялоо боюнча көрүлүп жаткан күч-аракеттерди чагылдыруу менен орто мөөнөттүк мезгилге каралган бюджет-салык саясатынын, Кыргыз Республикасын 2013-2017-жылдар аралыгында туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясынын максаттарына ылайык келет. Бюджет тартыштыгын жалпы каржылоо толугу менен тышкы булактардын эсебинен 22,1 млрд. сом (ИДӨгө карата 5,6 пайыз) өлчөмүндө ишке ашырылган, ошол эле учурда ички булактар боюнча 10,0 млрд. сом өлчөмүндөгү терс сальдо түптөлгөн.

1.1.2-таблица. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетинин негизги параметрлери

	2014-ж. январь-декабрь айлары		2013-ж. январь-декабрь айлары	
	млрд. сом	ИДӨгө %	млрд. сом	ИДӨгө %
Жалпы кирешелер (финансылык эмес активдерди сатууну кошо алганда)	119,4	30,1	101,9	29,1
анын ичинде: операциялык иштен кирешелер	119,4	30,0	101,8	29,1
финансылык эмес активдерди сатуу	0,0	0,0	0,1	0,0
Жалпы чыгашалар (финансылык эмес активдерди сатып алууну кошо алганда)	121,3	30,5	104,3	29,8
анын ичинде: операциялык иштен чыгашалар	95,6	24,1	86,6	24,7
финансылык эмес активдерди сатып алуу	25,7	6,5	17,7	5,0
Тартыштык (-) / Профицит (+)	-1,9	-0,5	-2,3	-0,7
Бюджетти каржылоо	12,1	3,0	7,9	2,2
Тышкы каржылоо	22,1	5,6	17,7	5,1
Ички каржылоо	-10,0	-2,5	-9,9	-2,8

Эсептөөдө салыштырмалуу ыкманы колдонуу² 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча бюджеттин кирешелер жана чыгашалар бөлүктөрү ортосунда олуттуу ажырым бар экендигин көрсөткөн, ал Улуттук банктын баа берүүсү боюнча 14,4 млрд. сомду же ИДӨгө карата 3,6 пайызды түзгөн (2013-жылдын жыйынтыгы боюнча бюджеттин салыштырмалуу ыкмада тартыштыгы ИДӨгө карата 13,4 млрд. сомду же 3,8 пайызды түзгөн).

Экономиканын реалдуу секторунда түптөлгөн, жоопкерчиликтүүлүк менен чара көрүүнү талап кылган жагдайга карабастан, бюджеттин кирешелерин көбөйтүү, салыкты администрациялоо натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча аткарылган иш-чаралар бюджетке кошумча түшүүлөрдү камсыз кыла алган, бул өз кезегинде социалдык милдеттенмелерди толук көлөмдө аткарууга өбөлгө түзгөн 2014-жылы республикалык бюджеттин киреше бөлүгүн аткаруу 103,0 пайыз чегинде катталып, бул салыктык кирешелерди топтоо боюнча пландын 101,3 пайызга, ал эми салыктык эмес кирешелердин 113,9 пайызга аткарылышынын натыйжасынан болуп калган. Мында, Мамлекеттик салык кызматы тарабынан салыктарды жыйноо боюнча план 101,6 пайызга, Мамлекеттик бажы кызматынын планы 101,2 пайызга аткарылган. Республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгү 97,7 пайызга каржыланган.

Макрoэкономикалык тобокелдиктер

Соода боюнча өнөктөш өлкөлөрдө ишкердүүлүк жигердүүлүктүн басаңдашы түрүндө чагылдырылган тышкы чөйрөдөгү өнүгүү багытынын төмөндөөгө ык коюшу (тренд) экономиканын андан ары өнүгүшүнө кесепеттүү таасирин тийгизип, реалдуу секторду туруктуу өнүктүрүүдө тобокелдиктердин келип чыгышын шарттоодо.

АКШ долларынын алмашуу курсунун өзгөрүп жатышы жана Евразия экономикалык бирлигине өтүүнүн алкагында бажы тарифтеринин өзгөрүшү себебинен улам, акча которуулардын, экспорттук товарлардын көлөмүнүн кыскарышы, импорттолуп алынган товарлар көлөмүнүн азайышы ыктымал. Болжолдоолорго ылайык, “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканасында өндүрүш көлөмүнүн айрым бир кыскарышы өнөр жай секторуна сыяктуу эле, бүтүндөй ИДӨ көрсөткүчтөрүнө таасир этиши мүмкүн.

² Республикалык бюджеттин 2012-жылда аткарылышына жүргүзүлгөн аудиттин жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын сунуш-көрсөтмөлөрүнө ылайык, Финансы министрлиги тарабынан МИПти эсепке алуу өзгөртүлгөн. Анда 2013-жылдын сентябрынан тартып чыгаша катары эмес, финансылык активдер катары эсепке алынган кайра кредиттелген каражаттар бөлүгү бюджет тартыштыгынын ордун жабуу булактарында чагылдырылган (булагы: Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Кыргыз Республикасынын 2013-жылга республикалык бюджетти жана 2014-2015-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү туралуу” мыйзам долбоору боюнча токтом долбооруна карата маалымдама-негиздеме).

Өлкөдө орун алып жаткан инфляциялык процесстер мурдагыдай эле, калктын инфляциялык күтүүлөрүн, тарифтердин жогорулатылышын, ичте өндүрүүнүн жетишсиздигин кошо алганда, тышкы жана ички факторлордун таасирине байланыштуу болот. Мында, өлкөнүн дүйнөлүк азык-түлүк рынокторундагы конъюнктурадан, демек, баа туруктуулугуна кесепетин тийгизген тобокелдиктерден олуттуу көз карандылык сакталып калат.

2015-жылы бюджет тартыштыгын каржылоо негизинен сырттан түшүүлөрдүн эсебинен ишке ашырылат. АКШ долларынын сомго карата курсунун жогорулоосу³ мамлекеттик тышкы карызды тейлөө үчүн зарыл болгон бюджеттик каражаттардын суммасынын көбөйүшүнө алып келиши ыктымал.

Кыргызстанда сыяктуу эле, соода жагынан негизги өнөктөш өлкөлөрдө ишкердик жигердүүлүк деңгээлинин басаңдашы алымдардын жана салыктардын пландаштырылган көлөмдөгү суммада алынбай калышына түрткү бериши мүмкүн.

³ Кыргыз Республикасынын “Кыргыз Республикасынын 2015-жылга республикалык бюджетти жана 2016-2017-жылдарга болжолдоолор жөнүндө” мыйзамына ылайык, АКШ долларынын орточо жылдык болжолдонгон алмашуу курсу 1 доллар үчүн 53,3 сомду түзөт.

1.2. Финансы секторунун түзүмү

Кыргызстандын финансы секторунун институционалдык түзүмүн коммерциялык банктар жана башка финансылык институттар (банктык эмес финансы-кредит мекемелери, камсыздандыруу компаниялары, инвестициялык жана пенсиондук фонддор, фондулук биржалар) түзөт.

1.2.1-таблица. Финансы секторунун институционалдык түзүмү
(финансылык институттардын саны)

Финансы институттары	2010	2011	2012	2013	2014
Коммерциялык банктар	22	22	23	24	24
Башка финансылык компаниялар, анын ичинде:	936	958	837	794	689
Банктык эмес финансы-кредит мекемелери (БФКМ), анын ичинде:	906	931	810	765	660
Микрофинансылык уюмдар, анын ичинде:	397	454	320	277	215
микрокредиттик компаниялар	266	340	242	208	154
микрокредиттик агенттиктер	127	110	74	65	56
микрофинансылык компаниялар	4	4	4	4	5
“БРАФ” ЖЧКсы*	1	-	-	-	-
“КСФК” ААКсы	1	1	1	1	1
Кредиттик союздар	217	197	183	153	135
Алмашуу бюролору	290	279	306	334	309
Камсыздандыруу компаниялары	19	16	16	18	17
Инвестициялык фонддор	6	8	8	8	9
Фондулук биржалар	2	1	1	1	1
Пенсиялык фонддор	3	2	2	2	2

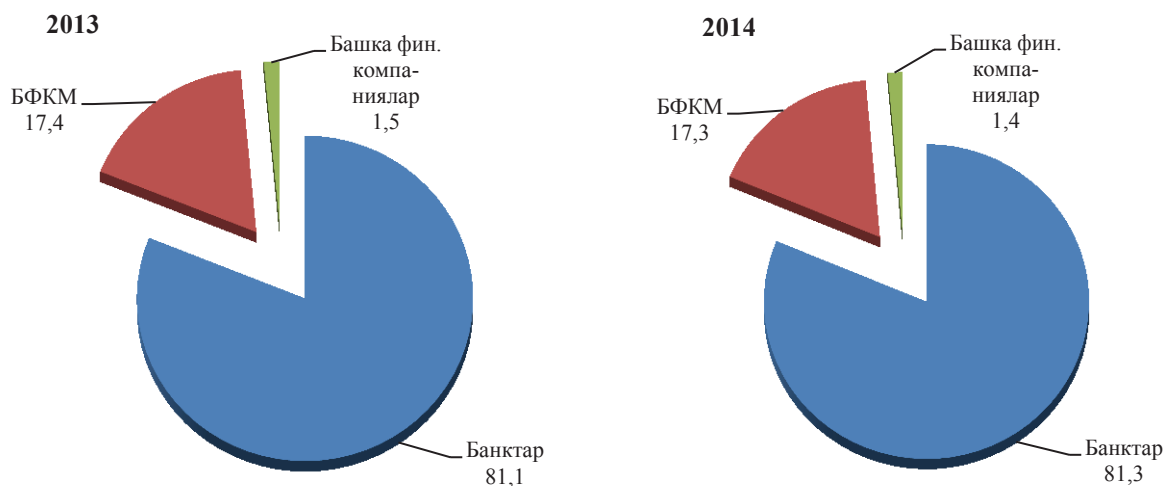
Булагы: Улуттук банк, УСК

* Улуттук банк Башкармасынын 2011-жылдын 27-июлундагы №40/5 токтомуна ылайык лицензиясы кайтарылып алынган.

2014-жылдын акырына карата абал боюнча финансы секторунун активдери 2013-жылга салыштырмалуу 31,9 млрд. сомго көбөйүү менен 166,9 млрд. сомду түзгөн.

Финансы секторунун чогуу алгандагы активдериндеги банк секторунун үлүшү 81,3 пайыз чегинде түптөлгөн. БФКМ жана башка финансылык компаниялардын үлүшүнө, тиешелүүлүгүнө жараша 17,3 пайыз жана 1,4 пайыз туура келген (1.2.1-график).

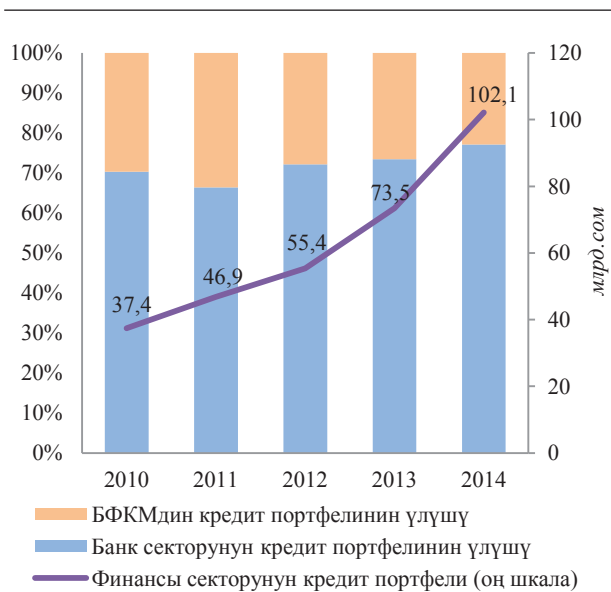
1.2.1-график. Кыргызстандын финансы секторунун активдеринин институционалдык түзүмү пайыздар

Булагы: Улуттук банк

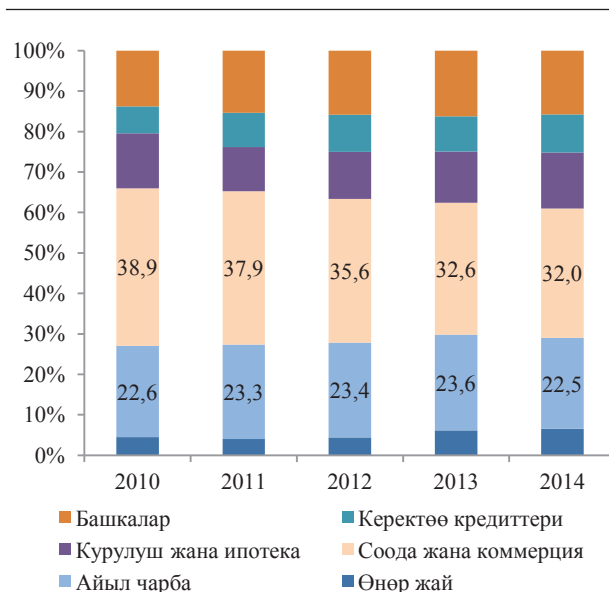
Банктардын жана БФКМдердин чогуу алгандагы кредит портфели отчеттук мезгил ичинде 2013-жылга салыштырганда 39,0 пайызга көбөйүп, 102,1 млрд. сомду түзгөн. Финансы секторунун кредит портфелиндеги банктардын кредиттеринин үлүшү 3,7 пайыздык пунктка өсүп, 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча 77,1 пайыз чегинде катталган (1.2.2-график).

1.2.2-график. Кредит портфелинин түзүмү

Булагы: Улуттук банк

1.2.3-график. Кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: Улуттук банк

Финансы секторунун кредит портфелинин тармактык түзүмүндө мурдагыдай эле, соода тармагына (банктар) жана айыл чарбасына (БФКМдер) концентрациялануу белгиленген. Отчеттук мезгилдин акырында жогоруда белгиленген экономика тармактарында финансы секторунун кредит портфелинин чогуу алгандагы үлүшү, сунушталган кредиттердин жалпы көлөмүнүн 54,5 пайызын же 55,6 млрд. сомду түзгөн (1.2.3-график).

1.3. Финансы рынокторунун абалы

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде ички валюта рыногундагы жагдай алмашуу курсуна басым жасалып жаткандыгы менен мүнөздөлгөн, атап айтканда улуттук валюта номиналдык туюндурууда басаңдоо жагына ык койгондугу белгиленген. Ошентип, жыл ичинде курстун динамикасы өзгөрүп турган. Улуттук банк мурдагыдай эле, алмашуу курсунун кескин өзгөрүшүн текшилөө максатында, чет өлкө валютасын сатып алуу сыяктуу эле, сатуу боюнча валюталык интервенцияларды ишке ашырган.

Банктар аралык карыз алышуу рыногундагы жагдай коммерциялык банктардын үстөк камдарынын орточо күндүк көрсөткүчүнүн төмөндөшү алкагында жигердүүлүктүн жогорулоосу менен мүнөздөлгөн. Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги тарабынан эмитирленген мамлекеттик казына векселдери жана облигациялар рыногу өзгөрүүгө дуушар болуп турган.

1.3.1. Валюта жана акча рыногунун абалы

Валюта рыногу

Бүтүндөй 2014-жылы өлкөнүн валюта рыногунда АКШ доллары курсунун жогорулоосу байкалган, ал экинчи чейректе гана бир аз басаңдаган. АКШ долларынын алмашуу курсунун ички рыноктогу динамикасы фундаменталдык факторлордун – Америка экономикасынын калыбына келиши жана Федералдык резерв системасы өбөлгө түзүүчү чараларды токтотуу саясатын жүргүзүшүнөн улам, дүйнө жүзү боюнча АКШ долларынын бекемделиши бир тарабынан; казак тенгесинин бир эле учурда 20 пайызга девальвацияланышы, геосаясий жагдайдын курчушунан улам орус рублинин олуттуу нарксызданышы сыяктуу эки тышкы таасир астында калыптанган. Доллардын сомго карата расмий курсу 2014-жыл ичинде 19,6 пайызга, 1 доллар үчүн – 49,2470 сомдон 58,8865 сомго чейин жогорулаган.

Отчеттук мезгил ичинде тышкы таасирлер жана алып-сатарлык басым Улуттук банктын сомдун курсунун кескин өзгөрүшүн текшилөө максатында ишке ашырган валюталык интервенциялары жана башка чаралары менен жөнгө салынган. Улуттук банк чет өлкө валютасын сатып алуу сыяктуу эле, сатуу боюнча интервенцияларды ишке ашырган (нак жана нак эмес формада). Мында, таза сатуу 516,3 млн. доллар чегинде катталган. Банктардын ички валюта рыногунда чет өлкө валютасын сатып алуу-сатуу боюнча операциялар көлөмү 593,5 млрд. сом эквивалентин түзүп, бир жыл мурдагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 56,3 пайызга көбөйгөн.

Акча рыногу

Акча-кредит саясатынын негиздерин өзгөртүүгө байланыштуу банктар аралык кредиттик ресурстар рыногунда коммерциялык банктардын иш жигери арткан. Атап айтканда, банктар аралык карыз алышуулар рыногунда репо-операцияларынын көлөмү 2013-жылдын ушул мезгилиндеги көрсөткүчкө салыштырганда 5,7 эсеге өскөн. Ликвиддүүлүккө болгон талап негизинен, банк секторунда үстөк камдарды рынок катышуучулары ортосунда бирдей ченемде бөлүштүрүлбөгөндүгү менен шартталган. Негизинен бул рынок туруктуу иштеп, банктар аралык операциялар эсебинин коммерциялык банктар ортосунда ликвиддүү каражаттарды кайра бөлүштүрүүнү камсыз кыла алган. Ушуну менен бирге эле, улуттук валютадагы стандарттык кредиттик банктар аралык бүтүмдөр көлөмү 563,4 млрд. сомго чейин төмөндөгөн.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде Улуттук банк акча-кредит саясатынын инструменттерин өркүндөтүү ишин уланткан. Ликвиддүүлүктү жеңилдетүү жана сунуштоо боюнча кошумча инструменттер, атап айтканда 7 күндүк кредиттер жана “овернайт” депозиттери колдонууга киргизилген.

Отчеттук мезгил ичинде коммерциялык банктар тарабынан “овернайт” кредитине суроо-талап олуттуу көбөйгөндүгү байкалган. Улуттук валютада кыска мөөнөттүү ликвиддүүлүктү колдоого багытталган мындай кредиттердин көлөмү 2013-жылдагы ушул көрсөткүчкө салыштырганда 7 эсеге,

56,7 млрд. сомго чейин өскөн (бир мезгил ичиндеги орточо алынган чен – 9,1 пайыз). Жыл ичинде “овернайт” депозитине жайгаштырылган каражаттардын дүң көлөмү – 137,6 млрд. сом чегинде катталган (бир мезгил ичиндеги орточо алынган чен – 2,0 пайыз).

1.3.2. Баалуу кагаздар рыногунун абалы

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги тарабынан эмитирленген мамлекеттик казына векселдери жана облигациялар рыногу көлөмү сыяктуу эле, кирешелүүлүк динамикасы боюнча да ар тараптуу өзгөргөн.

Жүгүртүү мөөнөтү 3, 6 жана 12 ай болгон баалуу кагаздардан турган мамлекеттик казына векселдер рыногунда, жалпы сунуштоо көлөмү 5,4 млрд. сомго чейин (-9,1 пайызга) төмөндөгөн, анда баштапкы жайгаштыруунун көлөмү да 3,4 млрд. сомго чейин азайган (-40,5 пайыз). Жыйынтыгында, баалуу кагаздар боюнча орточо алынган кирешелүүлүк 0,9 пайыздык пунктка, 9,5 пайызга чейин жогорулаган.

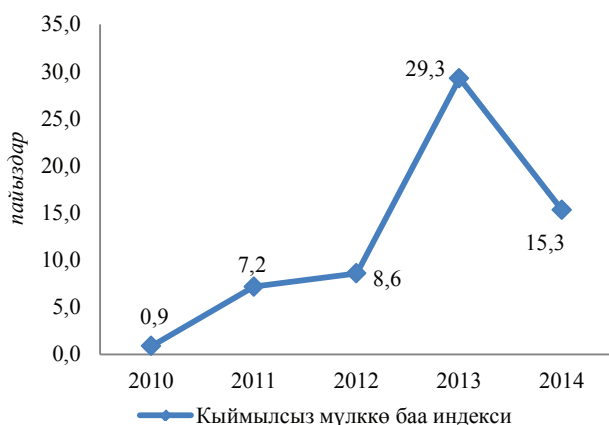
Кароого алынган мезгил ичинде 2, 3, жана 5 жылдык мамлекеттик казына облигациялары (МКО) чыгарылган. МКОнун жарыяланган эмиссиясынын жалпы көлөмү 2013-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 2,41 эсеге көбөйүү менен 4,0 млрд. сом чегинде түптөлгөн, ал эми жалпы орточо алынган кирешелүүлүк 14,4 пайызга чейин төмөндөгөн.

1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу

Кыймылсыз мүлк рыногунда баа индексинин өсүш арымынын басаңдоосу белгиленген. Кыймылсыз мүлккө баанын өсүш арымынын басаңдашы жеткиликтүү турак жай индексинин мурдагыдай деңгээлде сакталышына өбөлгө түзгөн.

Финансы сектору үчүн кыймылсыз мүлк рыногу тарабынан тобокелдиктер орточо деңгээлде сакталып турууда, бул ипотекалык кредиттөөнүн анчалык өнүккөндүгү менен шартталган.

1.4.1-график. Турак жай рыногунда баа индексинин өсүш арымы

Булагы: КР МКК

Кыргызстанда 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча 2013-жылга салыштырганда турак жайга баа индексинин өсүш арымынын басаңдашы⁴ белгиленген (1.4.1-график).

2014-жылдын акырына карата абал боюнча Бишкек шаарында турак жайдын 1 чарчы метринин орточо баасы өткөн жылдагыга салыштырганда 5,6 пайызга өскөн (1.4.2-график). Ал эми Ош шаарында 2014-жылдагыга салыштырганда 7,5 пайызга төмөндөгөн. Бишкек жана Ош шаарларында жеке турак үйлөрдүн 1 чарчы метринин орточо баасы, тиешелүүлүгүнө жараша 47,6 жана 17,9 пайызга өскөн (1.4.3-график).

⁴ Кыймылсыз мүлккө карата баа индексин түзүүдө Ласпейрес индексинин ыкмасы колдонулган. Негизинен Ласпейрестин индекси төмөнкүчө аныкталат:

$$L = \left(\frac{\sum_{i=1}^K Q_{oi} P_{ti}}{\sum_{i=1}^K Q_{oi} P_{oi}} \right) * 100,$$

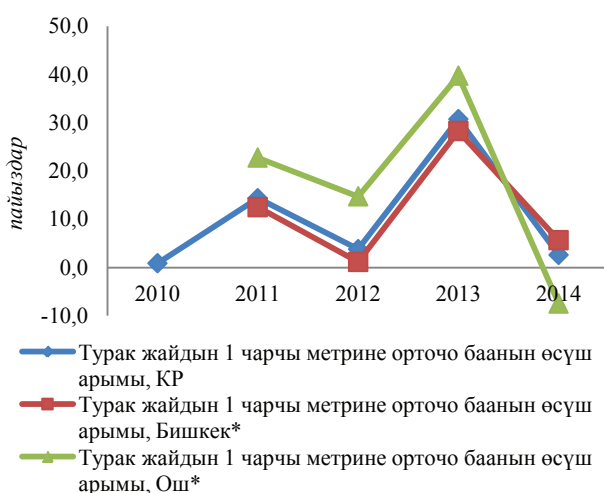
мында К = кыймылсыз мүлк түрлөрүнүн саны;

Q_{oi} = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги саны;

P_{oi} = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги баасы;

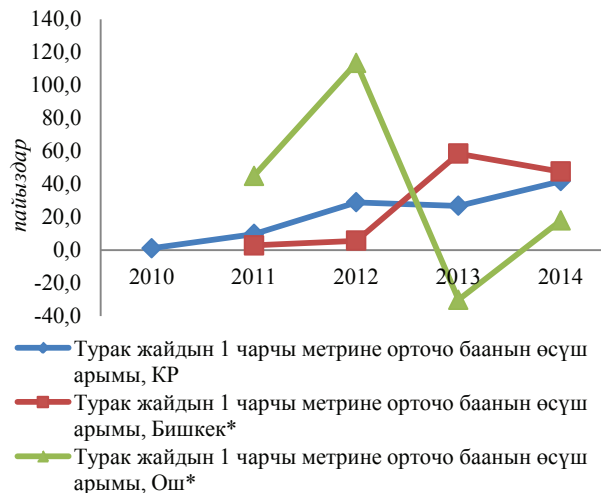
P_{ti} = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги баасы.

1.4.2-график. Турак жайларга баанын өзгөрүү динамикасы

Булагы: УСК жана МКК, Улуттук банктын эсептөөлөрү
* Бишкек жана Ош шаарлары боюнча 2010-жылга чейин маалыматтар жок

1.4.3-график. Жеке турак үйлөргө баанын өзгөрүү динамикасы

Булагы: УСК жана МКК, Улуттук банктын эсептөөлөрү
* Бишкек жана Ош шаарлары боюнча 2010-жылга чейин маалыматтар жок

1.4.4-график. Турак жайды пайдаланууга берүү, курулушка жана ипотекага берилген кредиттер динамикасы

Булагы: УСК жана МКК, Улуттук банктын эсептөөлөрү
Эскертүү: бир мезгил ичиндеги маалыматтар

2014-жыл жыйынтыгы боюнча турак жай фондун пайдаланууга берүүнүн чогуу алгандагы көрсөткүчүнүн жогорулоосу 2013-жылга салыштырмалуу 10,4 пайызды түзгөн (1.4.4-график).

Пайдаланууга берилген турак жайдын негизги үлүшү мурдагыдай эле, Бишкек шаарына, Чүй областына, ошондой эле Ош шаарына жана Ош областына туура келет (1.4.1-таблица).

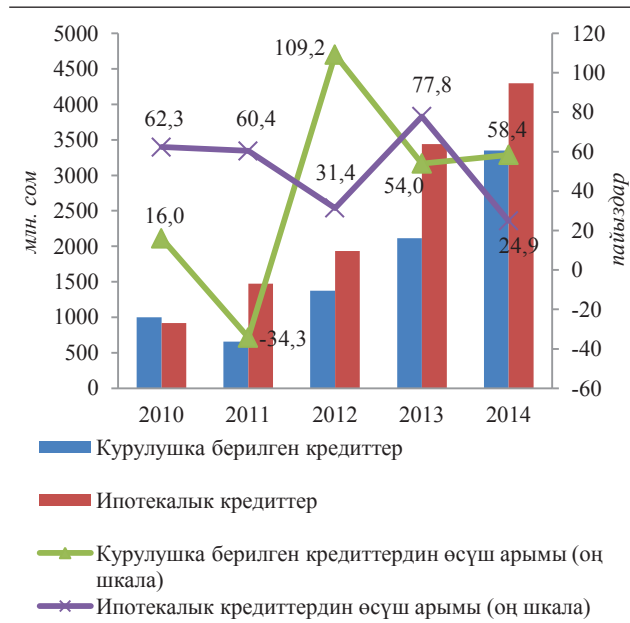
1.4.1-таблица. Пайдаланууга берилген турак жай аянтынын географиялык түзүмү

	2013		2014	
	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %
Бишкек шаары жана Чүй областы	486,1	51,9	334,4	33,4
Ош шаары жана Ош областы	206	22,0	205,6	20,5
КРнын башка областтары	244,9	26,1	461,2	46,1
Бардыгы болуп	937	100,0	1001,2	100,0

Булагы: УСК

Отчеттук мезгил ичинде ипотекалык кредиттердин жана курулушту каржылоого берилген кредиттердин көлөмү 2013-жылга салыштырганда, тиешелүүлүгүнө жараша 24,9 жана 58,4 пайызга өсүп, 7,6 млрд. сом көлөмүндө түптөлгөн (1.4.5-график).

1.4.5-график. Курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин көлөмү

Булагы: Улуттук банк
Эскертүү: бир мезгил ичиндеги маалыматтар

1.4.6-график. Коммерциялык банктардын кредит портфелинде курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин чогуу алгандагы үлүшү

Булагы: Улуттук банк
Эскертүү: бир мезгил ичиндеги маалыматтар

2014-жылдын акырына карата абал боюнча ипотекага жана курулушка кредиттердин чогуу алгандагы көлөмү 2013-жылга салыштырганда 52,5 пайызга өсүп, коммерциялык банктардын чогуу алгандагы кредит портфелинде 13,2 млрд. сомду же 16,8 пайызды түзгөн (2013-жылга салыштырганда 0,8 пайыздык пунктка көбөйгөн, 1.4.6-график).

1.4.7-график. Ипотеканы жана курулушту каржылоого классификацияланган кредиттердин динамикасы

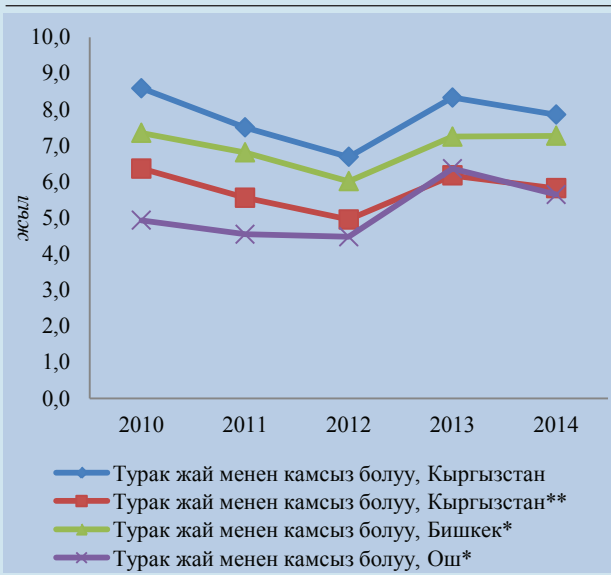
Булагы: Улуттук банк

2014-жыл жыйынтыгы боюнча проблемалуу ипотекалык кредиттердин жана курулушка кредиттердин чогуу алгандагы көлөмүнүн, классификацияланган кредиттердин жалпы көлөмүндөгү үлүшү өткөн жылга салыштырганда 1,2 пайыздык пунктка төмөндөп, 23,4 пайызды же 821,5 млн. сомду түзгөн (6,8 млн. сомго көбөйүү, 1.4.7-график).

1-кыстырма. Турак жайдын жеткиликтүүлүк индекси

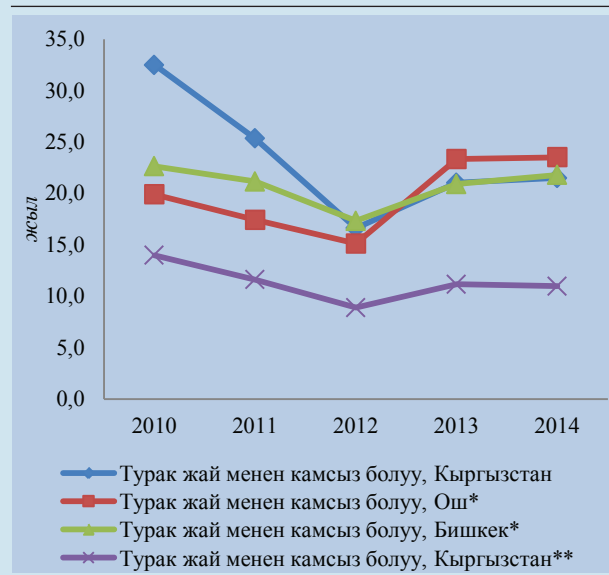
2014-жылдын акырына карата абал боюнча Кыргыз Республикасында турак жай менен камсыз болуу деңгээли өткөн жылга салыштырганда бир аз жакшыргандыгы белгиленген (индекстин мааниси 0,4 жылга төмөндөгөн). Бул отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча кыймылсыз мүлккө баанын өсүш арымынын басаңдашы менен шартталган (1.4.8-график).

1.4.8-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске албаганда, турак жай менен камсыз болуу индекси

Булагы: УСК, МКК, Улуттук банктын эсептөөлөрү
* Бишкек жана Ош шаарлары боюнча 2010-жылга чейин маалымат жок
** катталбаган кирешелерди эске алуу менен

1.4.9-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске алганда, турак жай менен камсыз болуу индекси

Булагы: УСК, МКК, Улуттук банктын эсептөөлөрү
* Бишкек жана Ош шаарлары боюнча 2010-жылга чейин маалымат жок
** катталбаган кирешелерди эске алуу менен

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргызстанда 54 чарчы метр аянтындагы турак жай сатып алуу үчүн 7,9 жыл бою эмгек акыны топтоо зарыл (катталбаган кирешени эске алганда⁵ – 5,8 жыл).

Отчеттук мезгилдин акырына карата Кыргызстанда 15 783,6 сом минималдуу керектөө бюджетинен үй-бүлөгө (үй-бүлөнүн чогуу алгандагы кирешесинин 63,5 пайызы) турак жай сатып алуу үчүн 21,5 жыл талап кылынат (катталбаган кирешени эске алганда – 13,7 жыл, 1.4.9-график).

⁵ Кыргыз Республикасындагы көмүскө экономиканы изилдөө боюнча жумушчу топтун корутундусуна ылайык, калктын көмүскө кирешелеринин деңгээли эмгек акы фондусунда 35 пайызга жакынды түзгөн. Бул изилдөө “Инвестициялык тегерек стол” коомдук фондусу тарабынан жүргүзүлгөн. Бишкек, 2012-жылдын декабрь айы.

2-кыстырма. Кыймылсыз мүлк рыногундагы баанын өзгөрүүсүнүн банк секторуна таасирин стресс-тестирлөө⁶

2014-жылдын акырына карата абал боюнча банктардын кредит портфелинде күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк менен камсыздалган кредиттердин үлүшүнө жалпы көлөмдүн 90,7 пайызы туура келген.

Банк сектору үчүн кредиттик тобокелдик күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн наркынын кредит боюнча төлөө калдыгынан да азайып кетиши жана карыз алуучунун кредитти төлөөдөн баш тартышы ыктымалдыгы менен шартталган.

Жүргүзүлгөн стресс-тестирлөө⁷ орду жабылбаган ссудалардан жоготуу мүмкүндүгүнө сандык баа берүүгө, ошондой эле кыймылсыз мүлккө баанын өзгөрүшүнө айрыкча дуушарлануучу банктарды (банктар тобун) аныктоого багытталган.

1-схема. Банктардын 2014-жылдын 31-декабрына карата күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк менен камсыздалган кредиттери

<i>Кредит боюнча төлөө калдыгы⁸</i>						Жыйынтыгында
	20% аз	20 - 40%	40 - 60%	60 - 80%	80% жогору	
<i>Кредиттин жалпы көлөмү⁹</i>						
Кредит боюнча төлөө калдыгы, млн. сом	1 358,0	5 172,0	14 485,6	29 369,2	30 750,5	81 135,3
Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн жалпы көлөмү, млн. сом	9 578,3	17 637,2	28 494,0	47 015,0	42 680,4	145 405,0
<i>а.и. – турак жай:</i>	7 085,9	14 782,8	23 012,0	37 531,5	36 507,5	118 919,7
<i>– турак жай эмес:</i>	2 527,8	2 856,7	5 481,9	9 483,2	6 173,7	26 523,2

2-схема. Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүүсү банк секторунун кредиттик тобокелдигинин деңгээлине таасирин тийгизишине стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары

	<i>Банк сектору</i>	<i>Ири банктар</i>
1) “Терс” сценарий <i>кыймылсыз мүлккө баа</i> <i>жыл ичинде 40%</i>	Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк көлөмүнүн төмөндөшү кредит боюнча төлөө калдыгынын суммасынан <u>6,3 млрд. сомго</u> төмөн	Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк көлөмүнүн төмөндөшү кредит боюнча төлөө калдыгынын суммасынан <u>0,1 млрд. сомго</u> төмөн
2) “Мурдатан калыптанган” сценарий* <i>кыймылсыз мүлккө баа</i> <i>жыл ичинде 23%</i>	-----	-----
3) “Альтернативалуу” сценарий <i>2 жыл ичинде кыймылсыз мүлккө баа</i> <i>40% (жылда 20%)</i>	Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк көлөмүнүн төмөндөшү кредит боюнча төлөө калдыгынын суммасынан <u>1,3 млрд. сомго</u> төмөн (кредиттердин акыркы тобу)	-----

* Кыргыз Республикасында 2008-жылдын жыйынтыгы боюнча кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөшү 23 пайызды түзгөн.

⁶ Стресс-тестирлөө, коммерциялык банктар тарабынан 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча сурамжылоонун негизинде сунуштаган маалыматтар боюнча жүргүзүлгөн.

⁷ Коммерциялык банктарды сурамжылоонун жыйынтыгында алынган маалыматтар.

⁸ Кредиттин негизги суммасы жана пайыздар.

⁹ Кредиттин суммасы берилген кредиттин суммасын жана кредиттин бүтүндөй мөөнөтү ичинде бардык чегерилген пайыздарды камтыйт.

Стресс-тестке кошумча кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөшүнүн чектүү деңгээли аныкталган. Мындай учурга туш болгондо банктар чыгым тарта баштайт. Банк сектору кыймылсыз мүлккө баа 28%, ири банктар 40% төмөндөгөн шартта, чыгымга учурайт.

3-схема. Стресс-тесттердин жыйынтыгына салыштырмалуу талдап иликтөөлөр

	2014-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча стресс-тест:	2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча стресс-тест:
Банк сектору	1-сценарий: -5,3 млрд. сом; 2-сценарий: ----- 3-сценарий: -1,6 млрд. сом	1-сценарий: -6,3 млрд.сом; 2-сценарий: ----- 3-сценарий 3: -1,3 млрд. сом
Ири банктар	1-сценарий: -1 млрд. сом 2 жана 3-сценарийлер: ----- Тобокелдикке дуушар болгон банк: 1 банк	1-сценарий 1: -0,1 млрд. сом 2 жана 3-сценарийлер: ----- Тобокелдикке дуушар болгон банк: 2 банк
Айрым банктар	Тобокелдикке айрыкча дуушарлануучу банктар: 3 банк Тобокелдикке дуушар болгон банктар: 4 банк	Тобокелдикке айрыкча дуушарлануучу банктар: 4 банк Тобокелдикке дуушар болгон банктар: 4 банк
кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөшүнүн чектүү деңгээли:	банк сектору боюнча: ↓ 28 %	банк сектору боюнча: ↓ 28 %

Стресс-тест боюнча эсептөөлөрдө банктар жүргүзгөн саясат эске алынган эмес, аларга ылайык банктар күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн бааланган наркын күрөөнүн рыноктук наркынын 20% чейин төмөндөтүшү мүмкүн. Ушуну эске алганда, кыймылсыз мүлккө төмөндөтүлгөн баанын чектүү мааниси 20% көбөйтүлүшү ыктымал.

II. БАНК СЕКТОРУ

Бүтүндөй алганда, банк секторунун өнүгүшү, кредит портфелин диверсификациялоонун алкагында кредиттөө көлөмүнүн өсүшү менен мүнөздөлгөн. Банк секторунун активдер, кредит портфели, ресурстар база жана таза пайда сыяктуу негизги көрсөткүчтөрүнүн жогорулашы байкалган.

Банк секторунун негизги көрсөткүчтөрүнүн өсүшү арымынын экономикалык өсүшү арымынан артышы шартында банктардын финансылык ортомчулук деңгээлинин өсүшү сакталган.

Стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы банк секторунда тобокелдик орточо деңгээлде экендигин көрсөткөн.

2.1. Негизги тенденциялар

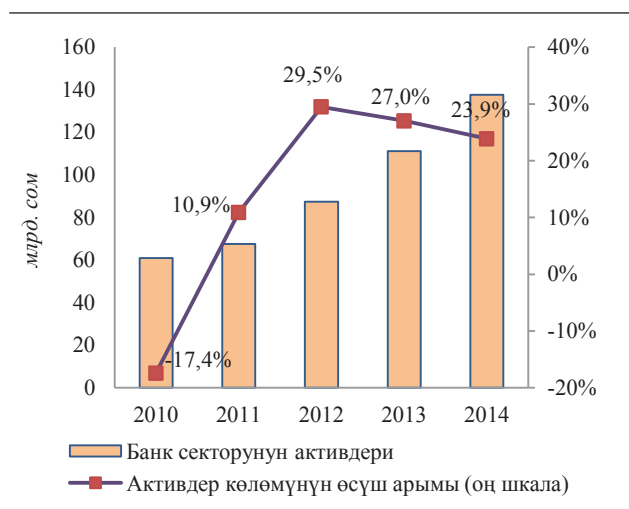
2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча¹⁰ Кыргыз Республикасынын аймагында 24 коммерциялык банк (Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалын кошо алганда) жана алардын 293 филиалы иштеп турган, анын ичинде 16 банк – чет өлкө капиталын тартуу менен иш алып барган, алардын ичинен 10 банк 50 пайыздан көбүрөөк өлчөмдөгү чет өлкө капиталынын катышуусунда ишкердигин жүргүзгөн. Республиканын бардык банктык мекемелеринин иши мүнөзүнө жараша универсалдуу банк болуп саналат.

Эки банк: “Манас Банк” ЖАК, ИБ “Ысык-Көл” ААКсы консервация режиминде иш алып барган, ал эми “КыргызКредит” ЖАК (мындан ары – проблемалуу банктар) убактылуу жетекчилик режиминде иштеген.

Активдер

Бүтүндөй алганда, отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдеринин бардык түрлөрүнүн көлөмүнүн өсүшү белгиленген. 2014-жылдын 9 айынын жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдери 2013-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 23,9 пайызга көбөйүү менен 137,6 млрд. сомду түзгөн (2.1.1-график).

2.1.1-график. Банк секторунун активдеринин динамикасы

Активдердин өсүшү негизинен:

- кредит портфелинин 45,9 пайызга же 24,8 млрд. сомго;
- корреспонденттик эсептердин жана нак акчанын 12,8 пайызга же 4,1 млрд. сомго көбөйүшүнүн эсебинен камсыздалган.

Активдер түзүмүндө кредит портфелинин салыштырма салмагы 2013-жылга салыштырганда 8,6 пайыздык пунктка көбөйүү менен 57,2 пайызды түзгөн. 2014-жыл жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдер түзүмүндө экономика секторлору боюнча олуттуу өзгөрүүлөр белгиленген эмес (2.1.3-график).

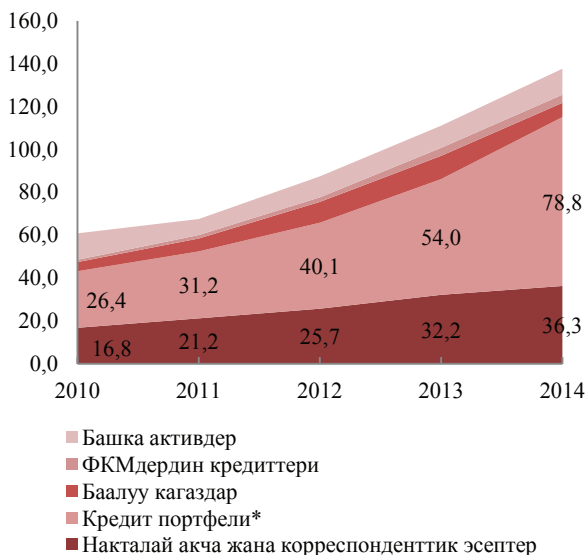
2014-жыл жыйынтыгы боюнча ликвиддүү активдердин чогуу алгандагы үлүшү (нак акча, корреспонденттик эсептер жана баалуу кагаздар)

¹⁰ Маалыматтар, коммерциялык банктардын мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик отчетуна ылайык келтирилген.

2013-жылга салыштырганда 7,6 пайыздык пунктка төмөндөп, активдердин жалпы көлөмүнүн 31,2 пайызын же 43,0 млрд. сомду түзгөн.

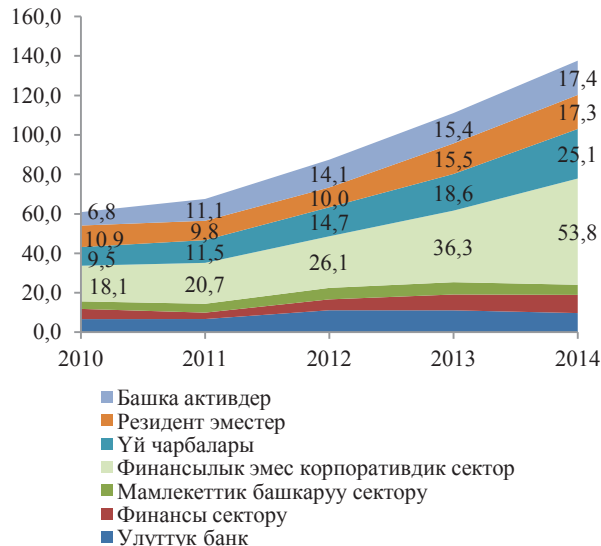
2.1.2-график. Банк секторунун активдер түзүмүнүн өзгөрүшү

млрд. сом

2.1.3-график. Банк секторунун активдеринин институционалдык түзүмү

млрд. сом

* атайы РППУну алып салуу менен кардарларга кредиттер жана финансылык ижара

Кредит портфели

2014-жылы ичинде банктардын кредит портфелинин көбөйүшү, негизинен, айыл чарбасын жана соода тармагын кредиттөө көлөмүнүн өсүшүнө байланыштуу болгон.

2014-жыл жыйынтыгы боюнча банк секторунун кредит портфелинин долларлашуу деңгээли 2013-жылга салыштырганда 4,0 пайыздык пунктка көбөйүп, 57,6 пайызды түзгөн (2.1.4-график).

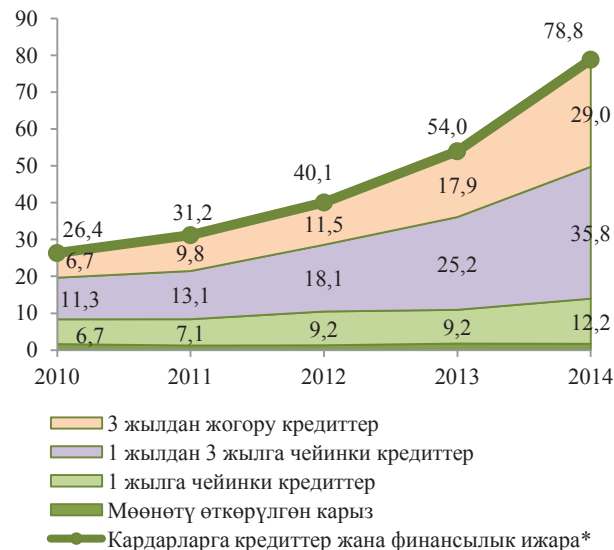
2.1.4-график. Банк секторунун кредит портфелинин динамикасы

млрд. сом

2.1.5-график. Кредит портфелинин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү

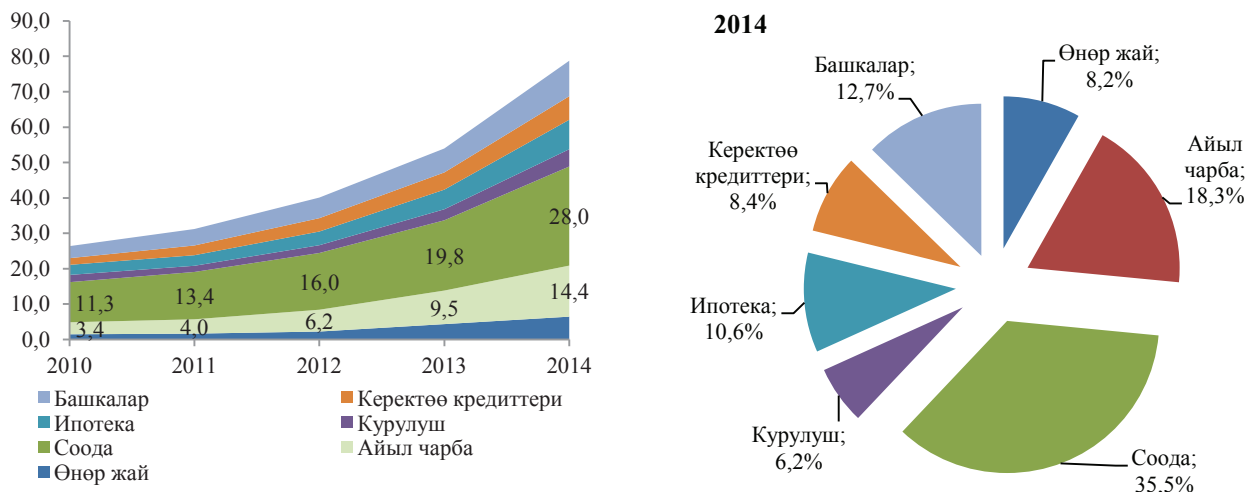
млрд. сом

* ФКМге берилген кредиттерди жана атайы РППУну эске албаганда

Кредит портфелинин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмүндө негизги үлүш 1 жылдан 3 жылга чейинки орто мөөнөттүү кредиттерге туура келип, 2014-жыл жыйынтыгы боюнча ал 45,4 пайыз чегинде катталган (2.1.5-график).

2.1.6-график. Кредит портфелинин тармактык түзүмү
млрд. сом

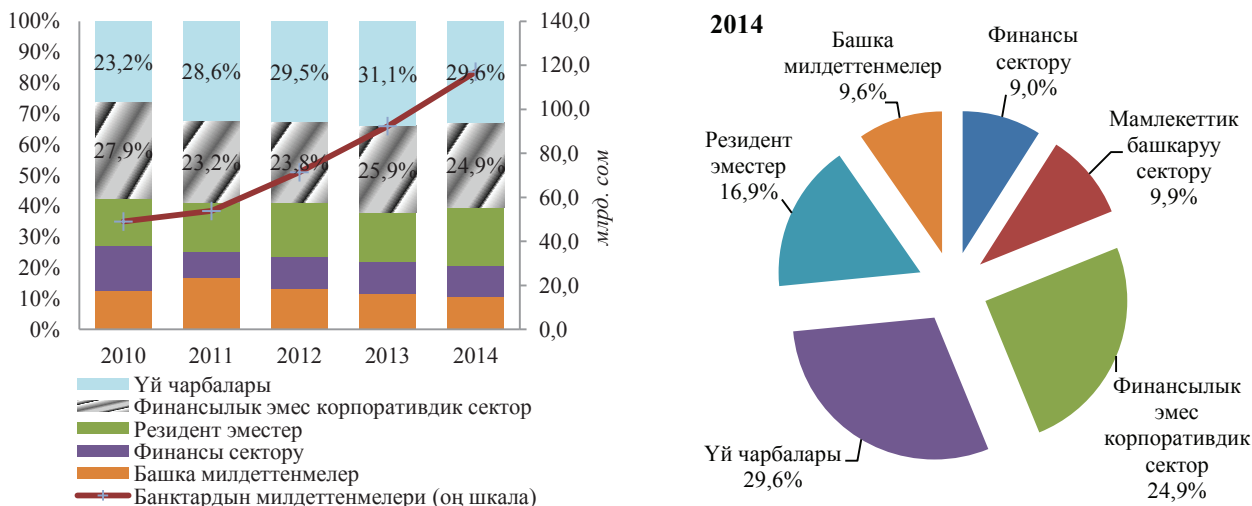
Кредит портфелинин тармактык түзүмүндө соодага берилген кредиттер үлүшүнүн төмөндөшү, ошондой эле сооданы кредиттөөдөн айыл чарба тармагын кредиттөө көлөмүнүн озгон арымда өсүшү катталган (2.1.6-график). Алсак, 2014-жыл жыйынтыгы боюнча кредит портфелинде соодага берилген кредиттердин салыштырма салмагы 2013-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 36,8 пайыздан 35,5 пайызга чейин төмөндөгөн, ал эми айыл чарбага берилген кредиттердин үлүшү 17,6 пайыздан 18,3 пайызга чейин өскөн. 2014-жылы ичинде айыл чарба тармагын кредиттөө көлөмү өткөн жылга салыштырганда 1,5 эсе жогорулап, 14,4 млрд. сомду түзгөн.

Милдеттенмелер

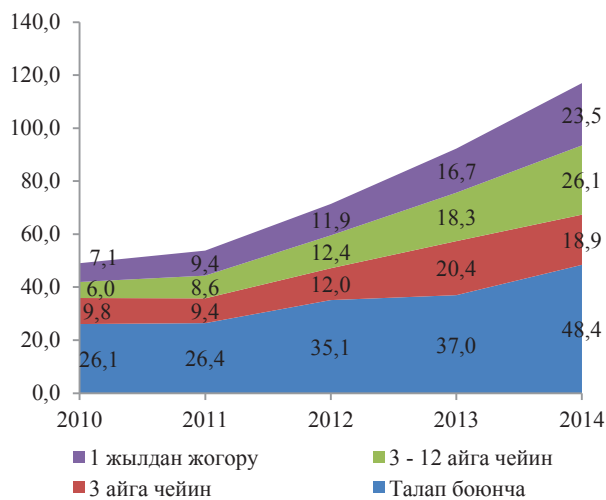
2014-жыл жыйынтыгы боюнча банк секторунун милдеттенмелери өткөн жылга салыштырганда 26,5 пайызга өсүп, 116,8 млрд. сомду түзгөн.

Милдеттенмелердин институционалдык түзүмүндө үй чарбалардын жана финансылык эмес ишканалардын каражаттарынын салыштырма салмагынын төмөндөшү белгиленген (2.1.7-график). Мында, үй чарбаларынын каражаттары, мурдагыдай эле, банктардын негизги ресурстарды тартуу булагынан болгон.

2.1.7-график. Милдеттенмелердин институционалдык түзүмү

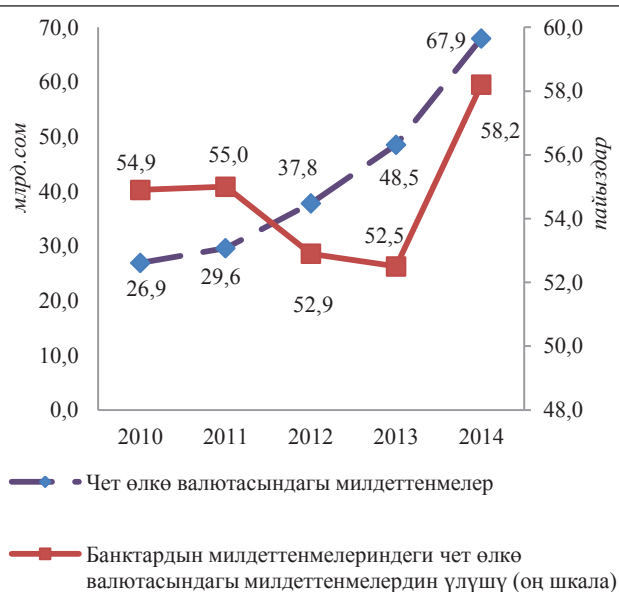
2.1.8-график. Банк секторунун милдеттенмелеринин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү
млрд. сом

2014-жылдын акырына карата абал боюнча талап боюнча төлөнүүчү милдеттенмелер 48,4 млрд. сомду түзгөн (өткөн жылдын акырына карата абал боюнча алардын салыштырма салмагы 40,1 пайыздан 41,4 пайызга чейин жогорулаган). Отчеттук мезгил ичинде 1 жылдан жогору мөөнөтү менен милдеттенмелер 40,1 пайызга көбөйүп, 23,5 млрд. сомду түзгөн же банктардын милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнөн 20,1 пайыз чегинде калыптанган (2.1.8-график).

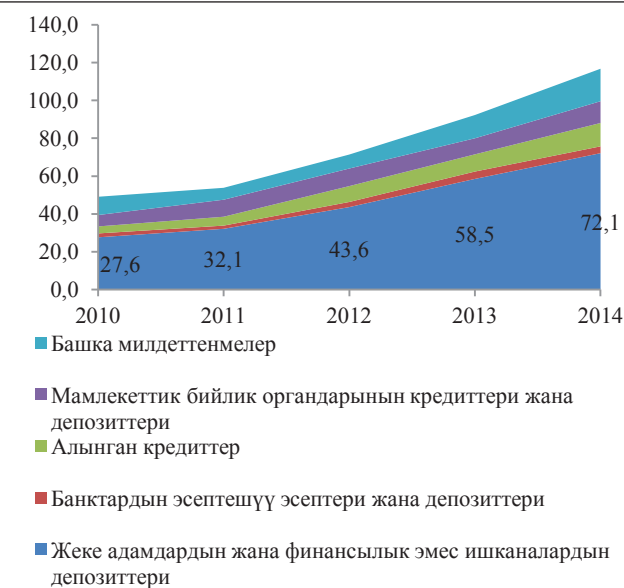
Тартылган каражаттардын жалпы көлөмүндө чет өлкө валютасындагы милдеттенмелердин үлүшү 5,7 пайыздык пунктка көбөйүп, 58,2 пайызды же 67,9 млрд. сомду түзгөн (2.1.9-график).

2.1.9-график. Банктардын чет өлкө валютасындагы милдеттенмелери

2.1.10-график. Банклардын милдеттенмелеринин ресурстар булагы боюнча түзүмү

млрд. сом

2014-жылдын акырына жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттери 23,3 пайызга көбөйүү менен 72,1 млрд. сомду түзгөн (2.1.10-график). Банклардын милдеттенмелериндеги жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин салыштырма салмагы 1,7 пайыздык пунктка төмөндөп, 61,7 пайыз чегинде катталган.

Финансылык натыйжалар¹¹

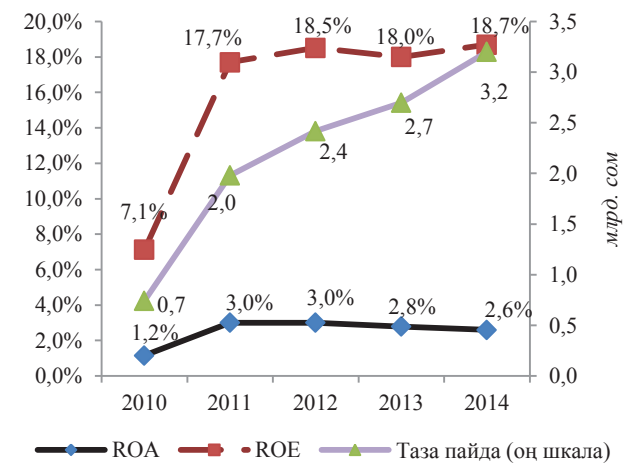
Бүтүндөй алганда, 2014-жыл жыйынтыгында өткөн жылга караганда рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрүнүн¹² бир аз өзгөрүүсү белгиленген (2.1.11-график):

- ROA 0,2 пайыздык пунктка төмөндөп, 2,6 пайызды;
- ROE 0,7 пайыздык пунктка жогорулап, 18,7 пайызды түзгөн.

¹¹ Бул басылманын максаттарында банк ишинин негизги кирешелүүлүк көрсөткүчү катары, алынган пайданын активдердин орточо деңгээлине карата катышы катары аныкталуучу активдердин кирешелүүлүк коэффициенти (ROA), ошондой эле алынган пайданын 1-деңгээлдеги регулятивдик капиталдын орточо өлчөмүнө карата катышы катары аныкталуучу салынган капиталга карата кирешелүүлүк деңгээли эсептелет.

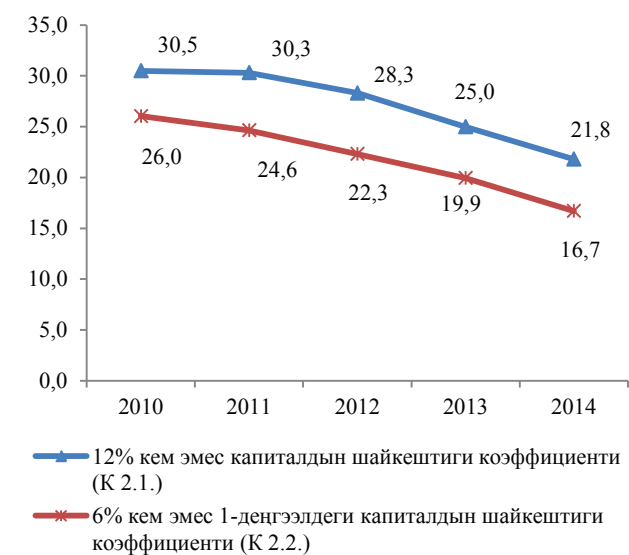
¹² ROA, ROE көрсөткүчтөрү жылдык мааниде берилген.

2.1.11-график. Банк секторунун рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрү, бир мезгилге карата абал боюнча

Капитал шайкештиги

2.1.12-график. Капиталдын шайкештиги коэффициенттеринин динамикасы пайыздар

Мында, банк секторунун таза пайдасы 2013-жылга салыштырганда 18,6 пайызга көбөйүп, 3,2 млрд. сом чегинде катталган.

Капитал шайкештиги ченеминин минималдуу мааниси 12 пайыз деңгээлинде белгиленген шартта, 2014-жылдын акырына бул көрсөткүч 2013-жылга салыштырмалуу 3,2 пайыздык пунктка төмөндөп, 21,8 пайыз деңгээлинде түптөлгөн (2.1.12-график).

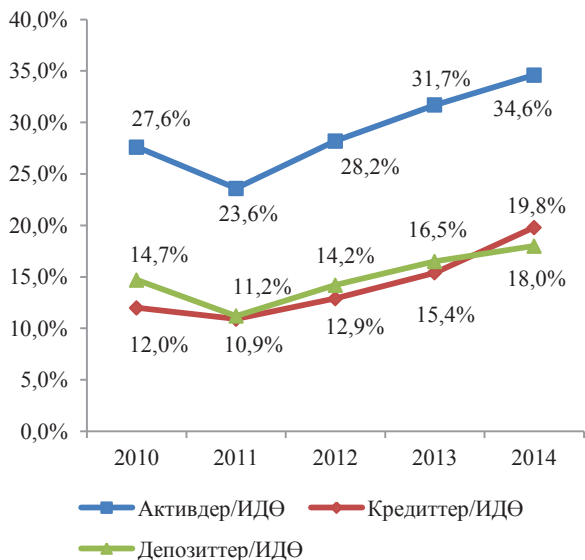
Капитал шайкештигинин төмөндөшү, тобокелдик жана баланстан тышкаркы милдеттенмелер (+33,2%) боюнча салмактанган активдердин өсүш арымынын таза суммардык капиталдын (+16,2%) өсүш арымынан артышынан улам келип чыккан.

Мында, банк секторунун капиталынын 2014-жыл жыйынтыгы боюнча түптөлгөн шайкештигинин айкын деңгээли тобокелдиктүү жана кирешелүү активдер көлөмүн, капитал шайкештигинин белгиленген ченемдик деңгээли сакталган шартта 1,8 эсеге кошумча көбөйтүүгө өбөлгө түзөт.

Жогоруда белгиленгендер, банк секторунун терс таасирлерге салыштырмалуу туруштук берүүгө жөндөмдүү экендигин, ошондой эле келечекте финансылык ортомчулук деңгээлин жогорулатуу жана банк сектору натыйжалуу иштеши үчүн белгилүү бир потенциалга ээ экендигин тастыктайт.

Банк секторундагы финансылык ортомчулук

2.1.13-график. Финансылык ортомчулук индикаторлору

Төлөөгө жөндөмдүү карыз алуучулар менен экономика тармактары ортосунда топтолгон финансылык ресурстарды андан ары бөлүштүрүүнү жүзөгө ашырган финансылык ортомчулук катары банк секторунун ролу, банктардын өнүгүүсүнөн жана натыйжалуу иштөөсүнөн көз каранды.

2014-жыл жыйынтыгы боюнча финансылык ортомчулук деңгээлинин өсүшү сакталгандыгы белгиленген (2.1.13-график). Мында, банк секторунун негизги көрсөткүчтөрүнүн өсүш арымынын экономикалык өсүш арымынан артышы катталган. Кыргыз Республикасынын банк секторунда карыз алуучулар менен аманатчылардын санынын өсүшү байкалган.

2014-жыл жыйынтыгында Кыргызстандын банк секторунун финансылык ортомчулук көрсөткүчтөрүнүн 2013-жылга салыштырмалуу

өсүшүн төмөнкүчө чагылдырууга болот:

- ИДӨгө карата активдер – 31,7 пайыздан 34,6 пайызга чейин;
- ИДӨгө карата кредиттер – 15,4 пайыздан 19,8 пайызга чейин;
- ИДӨгө карата депозиттер – 16,5 пайыздан 18,0 пайызга чейин.

2.2. Банк секторунда орун алган тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдиктер¹³

Кредиттик тобокелдик банк ишинде кездешүүчү негизги тобокелдиктердин бири.

2014-жыл жыйынтыгында экономиканы кредиттөө көлөмүнүн жогорулоосу байкалган, бул банк секторунда тобокелдик боюнча салмактанып алынган активдердин жана кредиттик тобокелдиктердин өсүшүнө таасирин тийгизген (2.2.1-график). Мында классификацияланган кредиттердин көлөмү 2013-жылга салыштырганда 497,6 млн. сомго же 16,5 пайызга жогорулаган. Банктардын кредит портфелиндеги классификацияланган кредиттердин салыштырма салмагы 2013-жылга караганда 1,1 пайыздык пунктка төмөндөп, 4,5 пайыз деңгээлинде түптөлгөн (2.2.2-график).

2.2.1-график. Активдердин тобокелдиктер боюнча алынган түзүмү

млн. сом

2.2.2-график. Кредит портфелинин сапаты

Коммерциялык банктардын кредит портфелинин сапатына баа берүү үчүн кредиттерди классификациялоо системасы пайдаланылат¹⁴, ал кайтарылбай калган кредиттерден улам келип чыгышы ыктымал болгон потенциалдуу чыгымдар деңгээлин аныктоого жана өз убагында тиешелүү камдарды түзүү аркылуу компенсациялоого мүмкүндүк берет.

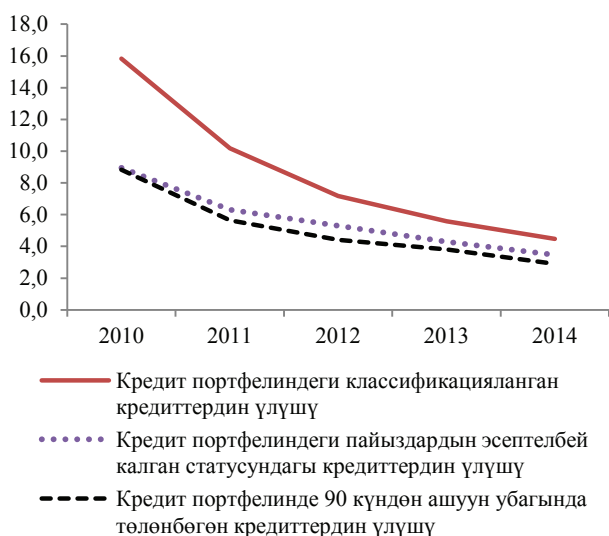
Кредит портфелинин сапатына талдап-иликтөө жүргүзүү учурунда анын сапатынын начарлашынын алгачкы белгилерин чагылдырган классификацияланган жана мөөнөтүнөн өткөрүлүп жиберилген кредиттерге өзгөчө көңүл буруу талап кылынат. Отчеттук мезгил ичинде классификацияланган жана мөөнөтүнөн өткөрүлүп жиберилген кредиттердин, ошондой эле пайыздар чегерилбей турган статустагы кредиттер үлүшүнүн төмөндөө тенденциясы сакталган (2.2.3-график).

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча активдердин кайтарылбай калуу тобокелдигинин көрсөткүчү (атайын РППУ менен кредит портфелинин катышы) 2,6 пайыз деңгээлинде катталган.

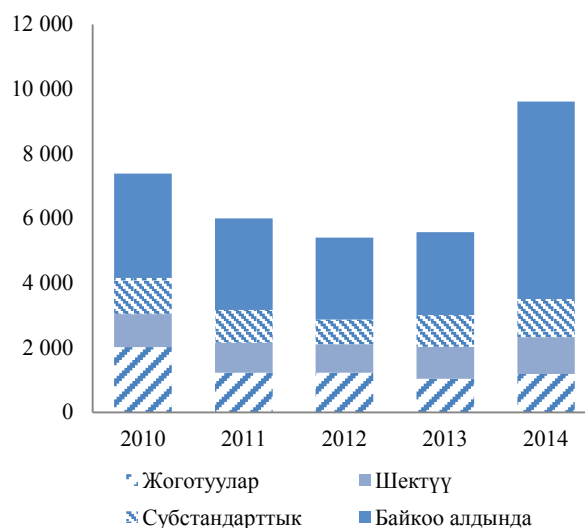
¹³ Бул бөлүктүн алкагында өзүндө кредиттик тобокелдикти алып жүргөн банктык операциялар каралат.

¹⁴ Кредит портфелинин сапатына баа берүү максатында, кардардын банк алдында өз милдеттенмелерин аткаруу мүмкүнчүлүгүнө жараша бардык кредиттерди алты категорияга бөлүү каралган (классификациялардын начарлоосу боюнча): нормалдуу, канааттандырарлык, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуулар. Берилген каражаттарды кайтарып берүү көз карашынан алганда кыйла алгылыксыз мүнөздөмөгө ээ акыркы үч категориядагы кредиттерди “иштебеген” же “классификацияланган” кредиттерге кошуу кабыл алынган. Кредиттердин көрсөтүлгөн алты категориясынын ар бирине банк ошол категорияга ылайык келген, берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталган кам түзүүгө милдеттүү.

2.2.3-график. Кредит портфелинин сапаттык көрсөткүчү пайыздар

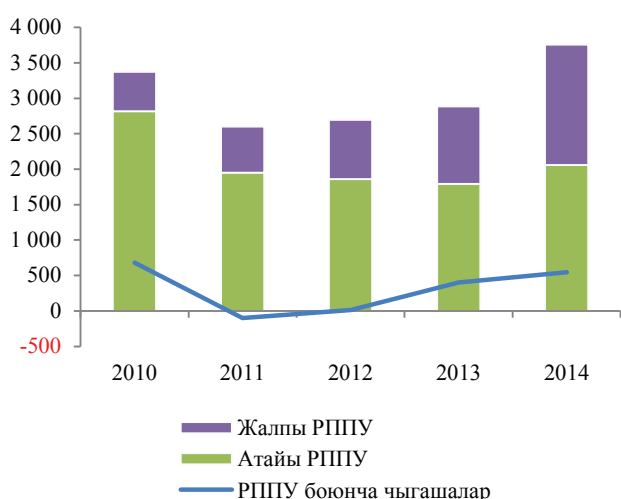
2.2.4-график. Банк секторунун кредит портфелинин классификациясынын өзгөрүүсү млн. сом

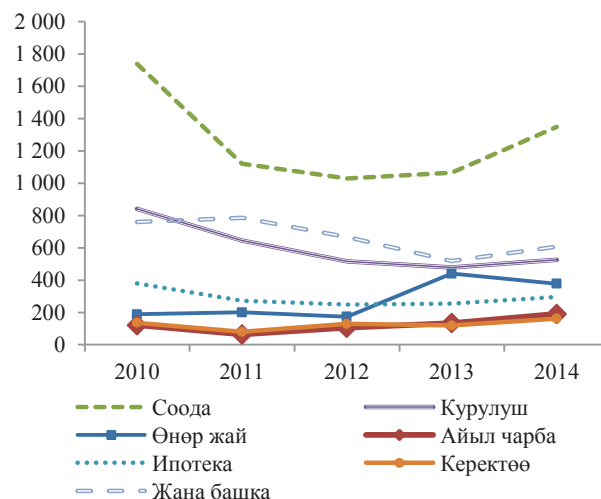
Келечекте кредит портфелинин жогорулоосуна жана начарлоосуна таасирин тийгизиши мүмкүн болгон факторлордун бири катары “байкоого алынган” кредит катары классификацияланган кредиттер көлөмүнүн өзгөрүүсү эсептелет (2.2.4-график). Мындай кредиттердин салыштырма салмагы отчеттук мезгил ичинде кредит портфелинин жалпы көлөмүнөн 3,0 пайыздык пунктка көбөйүп, 7,8 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктар тарабынан түзүлгөн камдардын чогуу алгандагы көлөмү кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн 4,8 пайызын түзгөн (2013-жылдын 31-декабрына карата бул көрсөткүч 5,4 пайыз чегинде катталган). Мында 2014-жылдын 31-декабрына карата атайын РППУ үлүшү камдардын жалпы көлөмүнүн 54,8 пайызын түзгөн (2.2.5-график).

2.2.5-график. Жалпы жана атайын камдар млн. сом

2.2.6-график. Экономиканын тармактары боюнча классификацияланган кредиттер көлөмү млн. сом

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде өнөр жай тармагындагы классификацияланган кредиттердин 62,3 млн. сомго төмөндөшүн эске албаганда, экономиканын көпчүлүк тармагында классификацияланган кредиттер көлөмүнүн жалпы көбөйүшү орун алган (2.2.6-график).

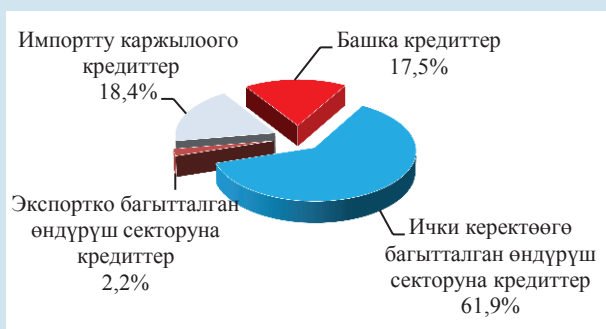
2014-жылдын 31-декабрынын акырына карата кредиттик тобокелдиктин кыйла көбүрөөк концентрациялануусу, мурдагыдай эле экономиканын соода жана курулуш тармагында байкалган.

3-кыстырма. Коммерциялык банктардын кардарлары боюнча жүргүзүлгөн иликтөөнүн жыйынтыктары¹⁵

Карыз алуучуларга берилген кредиттердин олуттуу бөлүгү (61,6%) экономиканын өндүрүш секторунда өздөштүрүлгөн, бул банк секторунун өлкөнүн ички дүң өнүмүн түптөөгө катышкандыгын тастыктайт. Ал эми берилген кредиттердин 1/5 жетпегени (18,8%) импортту каржылоого жумшалган.

Карыз алуучулардын ишинин тармактык багыттары

2.2.7-график. 2013-жылдын 31-декабрына карата кредиттердин тармактык түзүмү

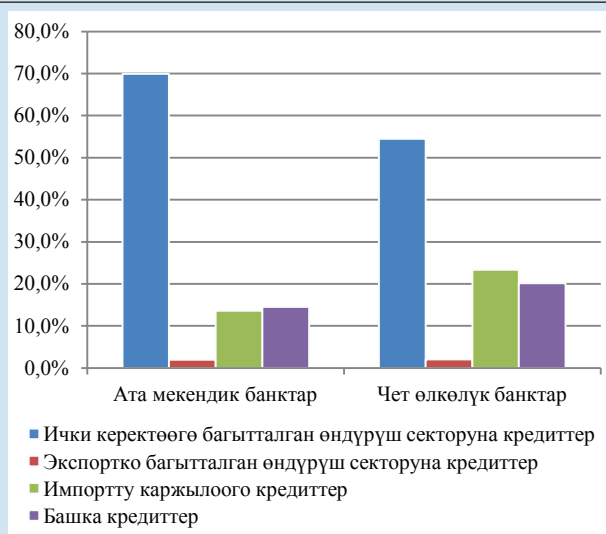

2.2.8-график. 2014-жылдын 31-декабрына карата кредиттердин тармактык түзүмү

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча кредиттердин негизги үлүшү, мурдагыдай эле экономиканын өндүрүштүк секторуна¹⁶ багытталган (карыз алуучулардын кредиттеринин чогуу алгандагы көлөмүнүн 61,6 пайызы). Импортту каржылоого багытталган кредиттердин салыштырма салмагы 18,8 пайызды түзгөн (2.2.8-график). Жергиликтүү банктардын кредит портфелинин 69,9 пайызы өндүрүш секторуна жана 13,6 пайызы импортту каржылоого багытталган. Чет өлкө банктары да негизинен, экономиканын өндүрүш секторун кредиттөөгө тартылган (54,5 пайыз), ал эми кароого алынып жаткан мезгил ичинде импортту каржылоого багытталган кредиттердин үлүшү кредит портфелинин 23,3 пайызын түзгөн (2.2.9-график).

2.2.9-график. 2014-жылдын 31-декабрына карата банктардын топтору жана менчик формалары боюнча кредиттердин тармактык түзүмү

¹⁵ Коммерциялык банктар ишке ашырган сурамжылоолордон алынган маалыматтар.

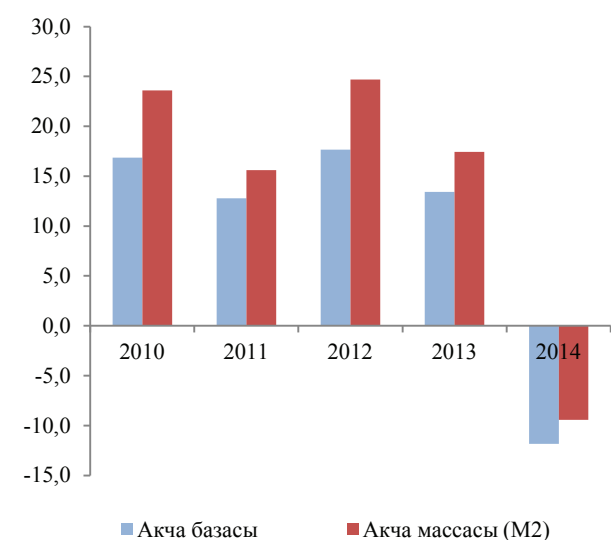
¹⁶ Өндүрүштүк сектор дегенден улам, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү өндүрүүгө байланыштуу банк кардарларынын алып барган ишин түшүндүрөт.

2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

Калктын банк секторуна ишеними, банктардын милдеттенмелерди өз убагында аткаруусуна жараша болот, бул алардын жетиштүү деңгээлдеги ликвиддүүлүккө ээ экендигин түшүндүрөт. Жөнгө салуу максатында *ликвиддүүлүк тобокелдигине* күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеминин жардамы менен баа берилет¹⁷.

Күндөлүк ликвиддүүлүктүн коэффициенти (2013-жылдын акырына карата) 70,0 пайыздан 65,1 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.10-график).

2.2.10-график. Банк секторунун ликвиддүүлүк көрсөткүчтөрү

2.2.11-график. Акча массасынын (M2) жана акча базасынын өсүш арымы пайыздар

2014-жылдын акырында ликвиддүүлүктүн бир аз төмөндөшү банктардын топтору боюнча ири жана чакан банктарда байкалган (2.2.1-схема).

2.2.1-схема. Банктардын топтору боюнча күндөлүк ликвиддүүлүк көрсөткүчү (K3)

	2013-жыл		2014-жыл
Ири банктар	60,6%	⇒	55,0%
Орто банктар	71,4%	⇒	72,3%
Чакан банктар	98,7%	⇒	87,1%

Отчеттук мезгил ичинде банктардын бир жылга чейин кыска мөөнөттүү финансылык милдеттенмелеринин өсүш арымынын кыска мөөнөттүү финансылык активдер көлөмүнүн өсүш арымынан ашкандыгы белгиленген. Натыйжада, келип чыккан динамика банктардын финансылык активдери менен 1 жылга чейинки төлөө мөөнөтүндөгү финансылык милдеттенмелер ортосундагы терс ажырымдын көбөйүшүнө түрткү берген.

Төлөө мөөнөттөрү боюнча эң чоң ажырым, мурдагыдай эле, “талап боюнча төлөнүүчү” категориясында белгиленген (2.2.1-таблица). Ушуга байланыштуу банктар активдер түзүмүндө аз киреше алып келген жогорку ликвиддүү активдерди олуттуу көлөмдө сактап турган.

¹⁷ Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченемин – банктар тарабынан милдеттүү аткарылууга тийиш болгон, Улуттук банк тарабынан белгиленген ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер (бул көрсөткүчтү эсептөө үчүн өзүнө банктардын кассаларындагы жана корреспонденттик эсептериндеги каражаттарын камтыган) кыска мөөнөттүү милдеттенмелерден 30 пайыздан кем болбогон деңгээлде болууга тийиш.

2.2.1-таблица. Финансылык активдердин жана милдеттенмелердин төлөө мөөнөттөрү боюнча кумулятивдик ажырым¹⁸ 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча

млн. сом

Бардыгы болуп	талап боюнча төлөнүүчү	1 айга чейин	3 айга чейин	1 жылга чейин	3 жылга чейин	бардыгы болуп
Бардыгы болуп финансылык активдер	31 420	44 654	52 037	72 745	138 316	138 316
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	46 344	52 690	64 456	89 477	111 959	111 959
Ажырым (интервал ГЭП)	-14 924	-8 037	-12 419	-16 732	26 357	26 357
Активдерден % ажырым	-10,8%	-5,8%	-9,0%	-12,1%	19,1%	19,1%
ТСКдан % ажырым	-80,0%	-43,1%	-66,6%	-89,7%	141,3%	141,3%

Чет өлкө валютасында	талап боюнча төлөнүүчү	1 айга чейин	3 айга чейин	1 жылга чейин	3 жылга чейин	бардыгы болуп
Бардыгы болуп финансылык активдер	17 717	25 999	29 095	36 945	72 873	72 873
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	26 956	30 128	35 733	49 042	64 288	64 288
Ажырым (интервал ГЭП)	-9 238	-4 129	-6 638	-12 097	8 585	8 585
Чет өлкө валютасындагы активдерден % ажырым	-12,7%	-5,7%	-9,1%	-16,6%	11,8%	11,8%
ТСКдан % ажырым	-49,5%	-22,1%	-35,6%	-64,8%	46,0%	46,0%

Улуттук валютада	талап боюнча төлөнүүчү	1 айга чейин	3 айга чейин	1 жылга чейин	3 жылга чейин	бардыгы болуп
Бардыгы болуп финансылык активдер	13 703	18 655	22 942	35 800	65 443	65 443
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	19 388	22 562	28 723	40 435	47 671	47 671
Ажырым (интервал ГЭП)	-5 686	-3 907	-5 781	-4 635	17 772	17 772
Улуттук валютадагы активдерден % ажырым	-8,7%	-6,0%	-8,8%	-7,1%	27,2%	27,2%
ТСКдан % ажырым	-30,5%	-20,9%	-31,0%	-24,8%	95,3%	95,3%

2.2.2-таблица. Финансылык активдердин жана милдеттенмелердин төлөө мөөнөттөрү 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча

млн. сом

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					бардыгы болуп
	1 айга чейин	1- 3 ай	3-6 ай	6-12 ай	12 айдан жогору	
Бардыгы болуп финансылык активдер	44 654	7 383	6 661	14 047	65 571	138 316
анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара	3 084	3 542	5 083	11 635	55 178	78 522
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	52 690	11 766	9 536	15 485	22 482	111 959
анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	17 002	8 014	5 151	7 929	7 933	46 029
Ажырым	-8 037	-4 383	-2 875	-1 438	43 089	26 357
анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча	-13 918	-4 472	-68	3 706	47 245	32 492

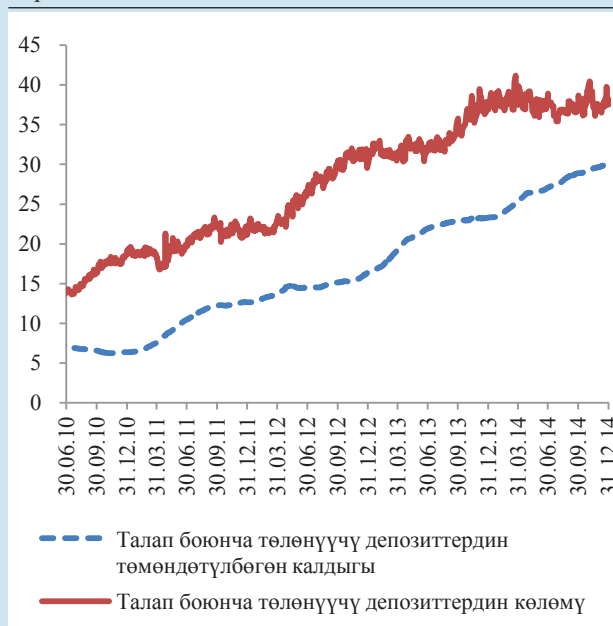
¹⁸ Кумулятивдик ажырым – мөөнөттүүлүктүн ар бир диапозону үчүн бааланган, төлөөгө жөндөмдүүлүктү колдоого сарпталышы ыктымал болгон сумма.

4-кыстырма. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин 2010–2014-жылдар аралыгындагы “азайтылбаган” (туруктуу) деңгээлине баа берүү¹⁹ (депозиттердин “азайтылбаган” калдыгы)

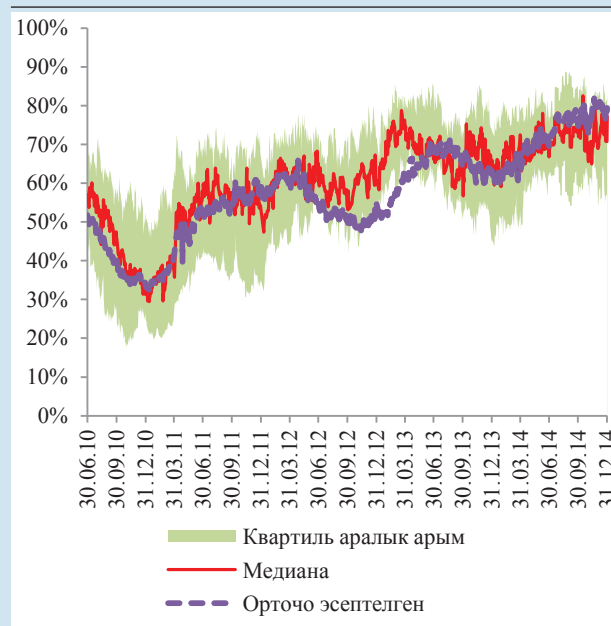
Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин “азайтылбаган” деңгээлин эсептөө максатынан болуп, банктардын талап боюнча төлөнүүчү депозиттер көлөмүн аныктоо саналат, алар туруктуу негизде банктардын карамагында турат (“азайтылбаган” калдык²⁰) жана “үстөк ликвиддүүлүккө” баа берүүдө колдонулат.

2.2.12-графиктен көрүнүп тургандай, 2014-жыл ичинде коммерциялык банктардын²¹ талап боюнча төлөнүүчү депозиттери өзгөрүүгө аз дуушар болгон. Отчеттук мезгилдин акырына карата талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 0,6 млрд. сомго, 37,5 млрд. сомго чейин өскөндүгү белгиленген. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин “азайтылбаган” калдыгынын көбөйгөндүгү байкалган жана 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча 30,1 млрд. сомду же талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин жалпы көлөмүнүн 80,3 пайызын түзгөн (2.2.13-график).

2.2.12-график. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин “азайтылбаган” калдыктарынын көлөмү
млрд. сом

2.2.13-график. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттерде “азайтылбаган” калдыктардын үлүшү

Демек, талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин “туруктуу сакталбаган бөлүгү” 19,7 пайызды түзгөн.

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин минималдуу “туруктуу” деңгээлинин квартилдер аралык арымы банктар боюнча талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин жалпы көлөмүнүн 55,3-82,8 пайызын түзгөн (2.2.13-график).

Банктардын талап боюнча төлөнүүчү депозиттеринин “азайтылбаган” калдыктарынын көлөмүн эске алуу менен ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча кумулятивдик ажырым терс көрсөткүчтөн оң көрсөткүчкө өзгөргөн (2.2.2-схема). Мында, “азайтылбаган” калдыктардын көлөмүн эске алуу менен финансылык активдер банктардын финансылык милдеттенмелеринен арткан.

¹⁹ Жүргүзүлгөн эсептөөлөрдө талап боюнча төлөнүүчү депозиттер жана көйгөйлүү банктардын, ошондой эле талдап-иликтөөлөр үчүн бир катар чектелген маалыматтарга ээ жаңы банктардын эсептешүү эсептери камтылган эмес.

²⁰ Коммерциялык банктардын “азайтылбаган” калдыктарынын көлөмү 2010-жылдан тартып орточо арифметикалык жана 2,33 стандарттык чектөөлөрдүн ортосундагы айырма катары талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин күндөлүк калдыктарынын негизинде эсептелген. Эсептөөлөрдө 99 пайыз ишеним деңгээли тандалып алынган.

²¹ Эсептешүү (күндөлүк) эсептерин кошо алганда.

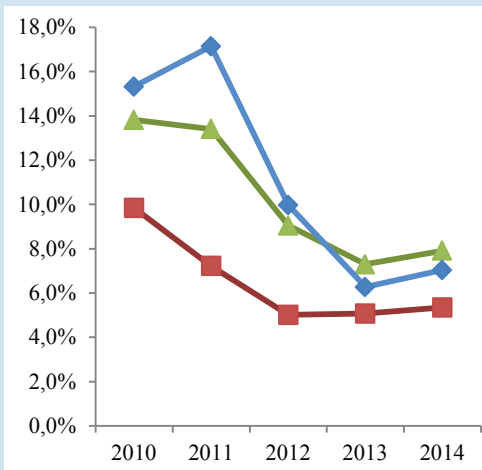
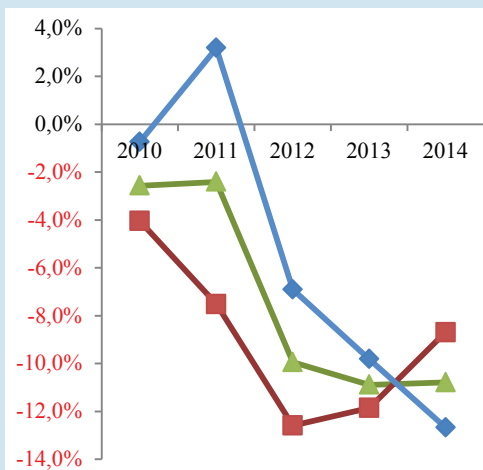
2.2.2-схема. Ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча кумулятивдик ажырым (талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин “азайтылбаган” калдыктарын эске алуу менен жана эске алуусуз) активдердин жалпы көлөмүнөн пайыз

Төлөө мөөнөттөрү

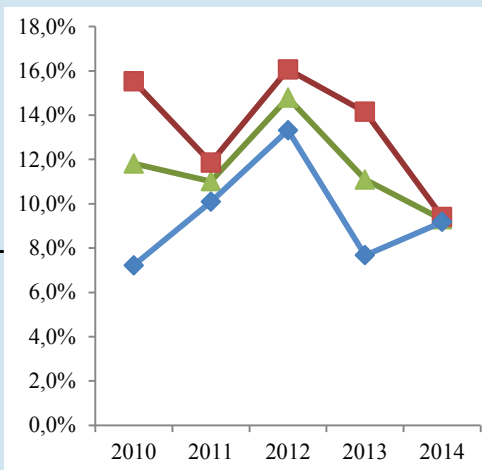
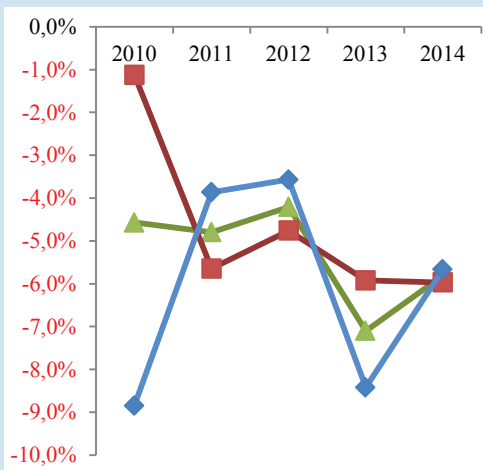
“Азайтылбаган” калдыкты эске алуусуз

“Азайтылбаган” калдыкты эске алуу

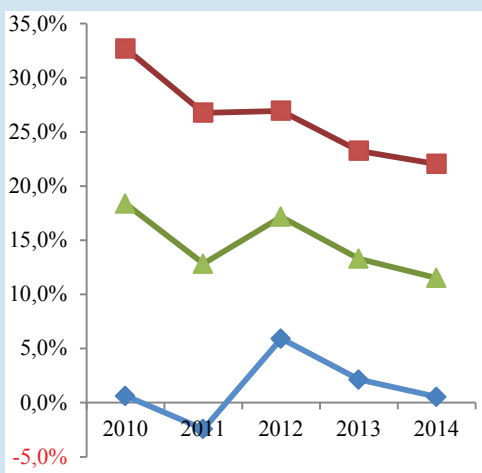
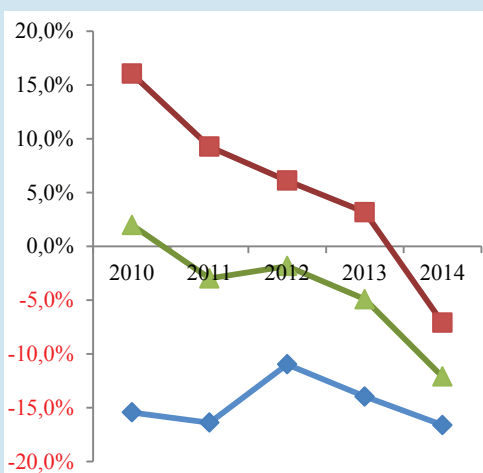
Талап боюнча төлөнүүчү:

1 айга чейин:

12 айга чейин:

Жалпы Улуттук валютада Чет өлкө валютасында

МАЗМУНУ

2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

Бүтүндөй алганда, 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча *концентрациялануу тобокелдигинин* 2013-жылга салыштырганда бир аз көбөйгөндүгү байкалган.

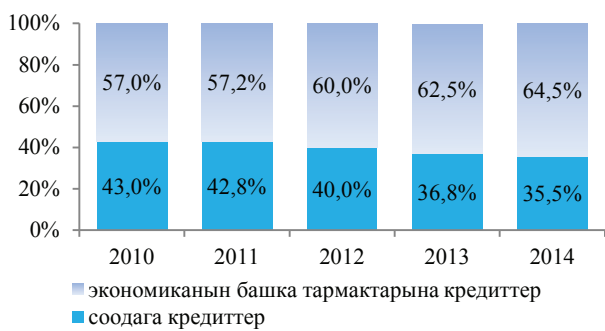
Ири каржылоо булактарынын концентрацияланышы

Стресс-тестирлөөнүн натыйжалары боюнча айрым банктар ири каржылоо булактарынан²³ каражаттардын агылып чыгышына байланыштуу ликвиддүүлүктүн азайышы тобокелдигине дуушар болгон.

Кредиттердин концентрацияланышы

Стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы боюнча айрым банктардагы 5 ири карыз алуучулардын потенциалдуу дефолтко дуушарлануусу регулятивдик капиталдын Улуттук банктын экономикалык ченемдеринен төмөн азайып кетишине түрткү бериши ыктымал.

2.2.14-график. Кредит портфелинин тармактык концентрацияланышы

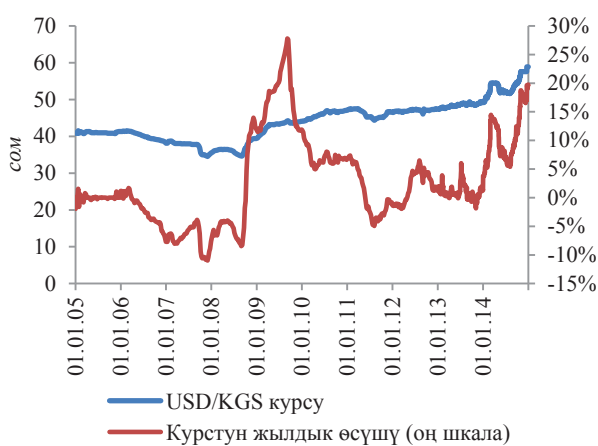

Кредит портфелинин тармактык түзүмүндө айыл чарба тармагын кредиттөө көлөмүнүн өсүшү алкагында, соодага кредиттердин концентрациялануу деңгээлинин бир аз төмөндөөсү байкалган. 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча соодага кредиттердин үлүшү 36,8 пайыздан 35,5 пайызга чейин азайган (2.2.14-график).

2.2.4. Валюталык тобокелдик

2014-жыл жыйынтыгы боюнча тике *валюталык тобокелдик* орточо деңгээлде катталган.

2.2.15-график. USD/KGS номиналдык алмашуу курсунун динамикасы

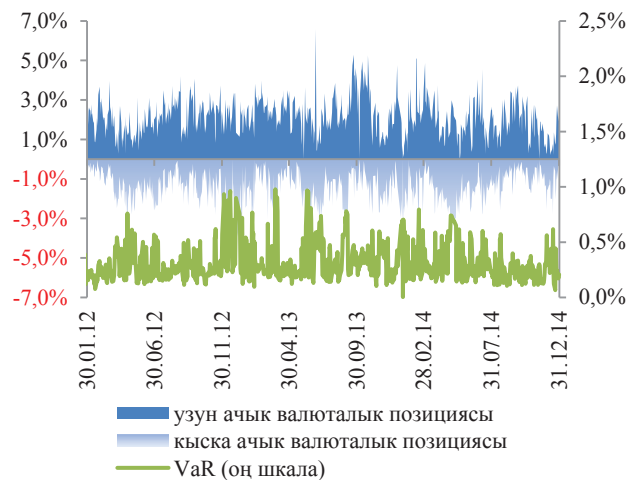
Банк секторунун валюта позициясына кайрадан баа берүүдөн тобокелдик минималдуу деңгээлде сакталган (VaR: таза суммардык капиталдан 0,1-0,9 пайыз, 2.2.15-график).

Банк сектору, мурдагыдай эле, банктардын активдеринин жана милдеттенмелеринин валюта түзүмү теңдештирилгендигинен улам, тике валюта тобокелдигине бир аз дуушар болгон.

²³ Каржылоонун ири булактары катары кредиторлордун жана аманатчылардын каражаттарын (алынган кредиттер, эсептешүү эсептери, талап боюнча төлөнүүчү депозиттери жана мөөнөттүү депозиттери), анын ичинде мамлекеттик сектордун каражаттарын түшүнүүгө болот.

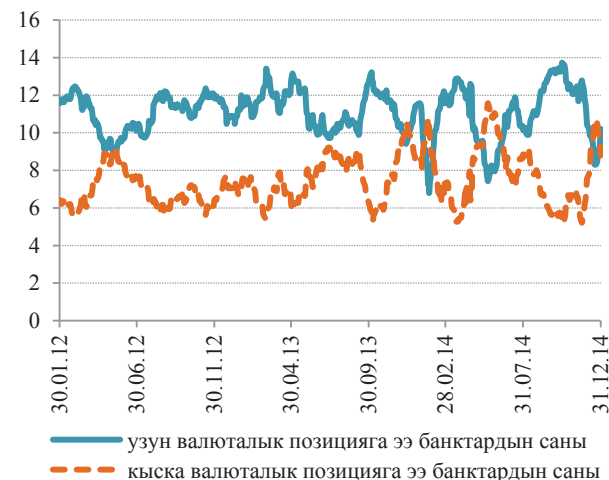
2.2.16-график. Ачык валюта позициясынын (ОВП) жана кайра баалоо тобокелдигинин динамикасы (VaR)*

таза суммардык капиталдан пайыздарда

* проблемалуу банктарды эске албаганда

2.2.17-график. Банктардын валюталык позициясы* бирдиктерде

5-кыстырма. Кыйыр валюта тобокелдиги аркылуу кредиттик тобокелдик

2014-жылдын акырына карата абал боюнча кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн 46,4 пайызын алар боюнча төлөөлөр чет өлкө валютасында ишке ашырылган кредиттер түзгөн. Мында, карыз алуучулар улуттук валютада киреше алып турган (2.2.18-график). Кредит портфелинин ушул көлөмү валюталык (кыйыр валюталык тобокелдик деп аталуучу) таасири аркылуу кредиттик тобокелдикке дуушар болушу ыктымал.

Валюталык тобокелдиктин кредиттик тобокелдикке кыйыр таасир этиши 2.2.19-графикте чагылдырылган, анда кредиттер тобу боюнча классификацияланган кредиттердин үлүшү көрсөтүлгөн:

- 1-топ – 4,8 пайызы, карыз алуучулардын негизги кирешеси улуттук валютада алынып, ал эми кредиттер чет өлкө валютасында төлөнөт;
- 2-топ – 4,6 пайызы, негизги киреше жана карыз алуучулардын төлөнүүгө тийиш болгон кредиттери бир валютада ишке ашырылат.

2.2.18-график. Кредиттер тобу боюнча кредит портфели*

* графикке “Карызгердин негизги кирешелери чет өлкө валютасында генерирленет, ал эми кредиттери улуттук валютада төлөнөт” деген 3 топ камтылган эмес, анткени бул топтун кредит портфелинин үлүшү бир аз гана болгон (2014-жыл жыйынтыгы боюнча жалпы кредит портфелде 0,8 пайызды түзгөн).

2.2.19-график. Классификацияланган кредиттердин кредиттер тобу боюнча үлүшү*

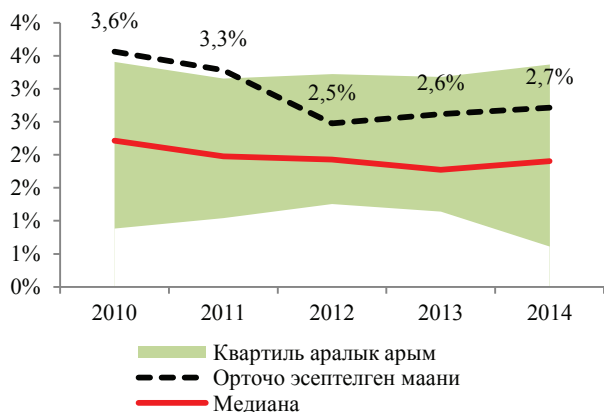

2.2.5. Пайыздык тобокелдик

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча пайыздык тобокелдик орточо деңгээлде сакталган.

2.2.20-график. Пайыздык тобокелдик динамикасы (VaR)

ТСКдан пайыздарда

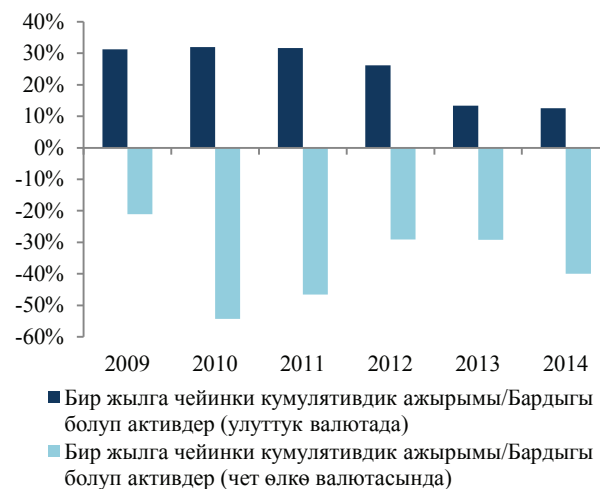
Пайыздык тобокелдиктин (VaR) таза суммардык капиталдан 2,6 пайыздан 2,7 пайызга чейин көбөйүүсү пайыздык чендердин өзгөрүүсүнө ийкемдүү келген финансылык активдер менен милдеттенмелер ортосунда ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча ажырымдын өсүшү менен шартталган.

2010-2014-жылдар ичинде пайыздык тобокелдиктин орточо өлчөмү жол берилген чекте болгон (таза суммардык капиталдан 2-4 пайыз).

2.2.21-график. Жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттеринин орточо салмактанып алынган пайыздык чендеринин динамикасы

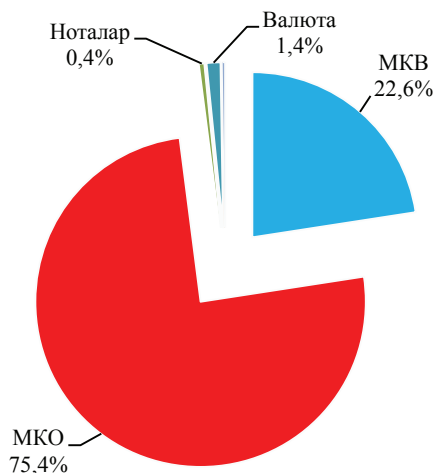
2.2.22-график. Пайыздык тобокелдикке дуушар болгон активдердин жана милдеттенмелердин кумулятивдик ажырымы

2.2.6. “Дуушарлануу” (чалдыгуу) тобокелдиги

Банктар аралык кредиттөөдө орун алышы ыктымал болгон “дуушарлануу” тобокелдигине баа берүү мындай талдап-иликтөөнүн максаты болуп саналат, ал бир же бир нече банкта ликвиддүүлүккө тиешелүү проблемалар келип чыккан шартта бири-бирине терс таасир тийгизүүгө алып келиши мүмкүн.

2.2.23-график. 2014-жыл ичинде банк-резиденттер ортосунда келишилген банктар аралык кредиттик бүтүмдөрдүн көлөмүн күрөөлүк камсыздоого жараша бөлүштүрүү

Кыргызстандын банк секторунда банктар аралык рыноктогу кредиттердин орду жогорку ликвиддүү мамлекеттик баалуу кагаздар же чет өлкө валютасы түрүндөгү күрөөлүк камсыздоо менен жабылат (2.2.23-график). Коммерциялык банктар күрөөлүк камсыздоосуз банктар аралык кредиттерди сунуштабайт.

Бүтүндөй алганда, Кыргызстандын банктар аралык кредит рыногунда “дуушарлануу” тобокелдигинин деңгээли бир аз эле чекте катталган.

2.2.7. Өлкөлүк тобокелдик

2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча Кыргыз Республикасынын банк сектору, мурдагыдай эле эл аралык финансы рынокторуна аз катышкан.

Резидент эместерде жайгаштырылган активдер көлөмү 17,2 млрд. сомду же банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 12,4 пайызын түзгөн. Жайгаштыруулардын кыйла жогорку концентрациялануусу Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөрдүн аймагында байкалган – активдердин жалпы көлөмүнүн 7,3 пайызы (2.2.24-график).

2.2.24-график. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча, активдердин географиялык түзүмү

Чет өлкөлөрдө жайгаштырылган активдердин негизги үлүшү корреспонденттик жана депозиттик эсептерде – 15,6 млрд. сом өлчөмүндө же резидент эместерде жайгаштырылган активдердин жалпы көлөмүнүн 91,1 пайызы топтолгон.

Мында, чет өлкөлөрдө жайгаштырылган активдердин жалпы көлөмүнүн 73,0 пайызы 6 банкка туура келген.

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын резидент эместердин алдындагы милдеттенмелери 19,7 млрд. сомду же банк секторунун милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 17,6 пайызын түзгөн. Ресурстардын

негизги көлөмү банктар-резидент эместерден кредиттер жана депозиттер түрүндө тартылган, алар 18,9 млрд. сомду же резидент эместердин алдындагы милдеттенмелердин жалпы көлөмүнүн 95,7 пайызын түзгөн.

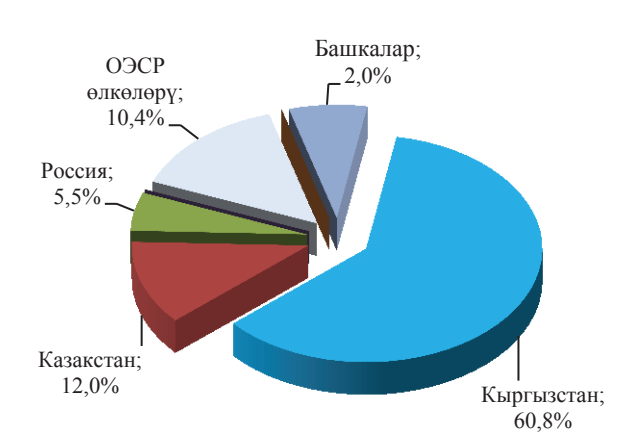
Резидент эместердин алдындагы милдеттенмелердин мөөнөттүүлүгү боюнча негизги үлүш кыска мөөнөттүү кредиттерге туура келген.

2014-жылдын 31-декабрына карата резидент эместерден тартылган милдеттенмелердин жалпы көлөмүнүн 79,1 пайызы 6 банкка туура келген.

2.2.25-график. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча, милдеттенмелердин географиялык түзүмү

2.2.26-график. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча өлкөлөр боюнча уставдык капитал

2014-жыл жыйынтыгы боюнча чет өлкө капиталы 3,9 млрд. сомду же банк секторунун уставдык капиталынын жалпы көлөмүнүн 35,4 пайызын түзгөн.

2.3. Банк секторуна “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү

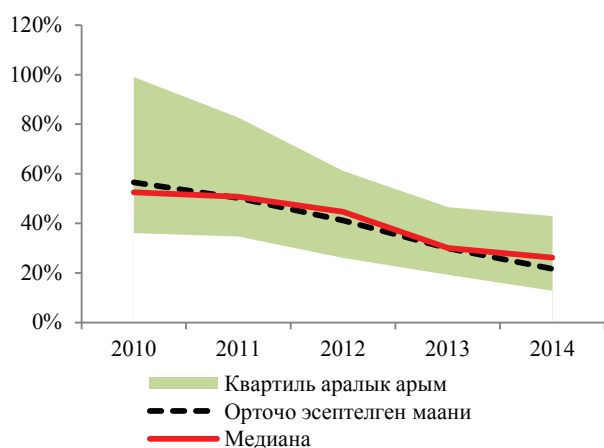
2.3.1. Кредиттик тобокелдикке “кайтарым” стресс-тестирлөөнү жүргүзүү²⁴

Бул ыкма, “классификацияланбаган” (колдонуудагы кредиттер) кредиттердин проблемалуу кредиттер категориясына трансформацияланышына байланыштуу, банктардын РППУ боюнча кошумча чегерүүлөрүнүн ордун жаба алган буфердик капиталынын запасын (таза суммардык капитал) аныктоого мүмкүндүк берет²⁵. Кайтарым стресс-тестирлөө классификацияланган (проблемалуу) кредиттердин өсүш арымдарын эсептөө мүмкүнчүлүгүн сунуштайт, мында капитал шайкештиги (К2.1) 12 пайыздык чектүү деңгээлге чейин төмөндөйт.

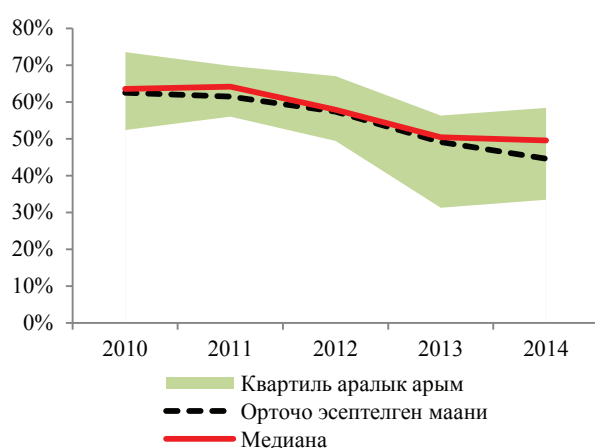
Жогоруда аталган ыкманы колдонуу менен эсептөөлөрдүн натыйжалары боюнча 2014-жылдын 31-декабрына карата проблемалуу болушу мүмкүн “классификацияланбаган” (колдонуудагы кредиттер) кредиттердин үлүшү, орточо алганда 21,7 пайызды түзгөн (2.3.1-график).

Ошентип, банк сектору кредит портфелинин сапатынын олуттуу начарлоосуна потенциалдуу негизде туруштук бере алат, анын ордун жабуу үчүн орточо алганда таза суммардык капиталдын 44,6 пайызга чейинки кошумча РППУнү түзүү талап кылынышы мүмкүн (2.3.2-график).

2.3.1-график. “Иштеп жаткан”²⁶ кредиттердин “классификацияланган” кредиттерге²⁷ өтүүчү максималдуу жол берилген үлүшү классификацияланбаган кредиттерден пайыздарда

2.3.2-график. Кошумча РППУ, мында аларды түзүүдө КДК 12 пайызга чейин төмөндөшү мүмкүн ТСКдан пайыздарда

²⁴ Проблемалуу банктарды эске албаганда.

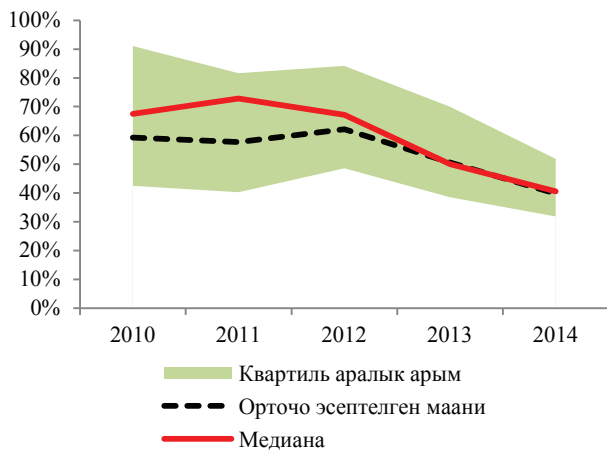
²⁵ Мында, “иштеп жаткан” кредиттердин “классификацияланган” категориясына өтүшү үч категория (“субстандарттык”, “шектүү” жана “жоготуулар”) боюнча бирдей жүрөт.

²⁶ “Нормалдуу” категориясындагы кредиттерди эске албаганда.

²⁷ Мында, капиталдын жеткиликтүүлүк коэффициенти 12 пайыз деңгээлге чейин төмөндөшү мүмкүн.

2.3.2. Ликвиддүүлүк тобокелдигине “кайтарым” стресс-тестирлөөнү жүргүзүү

2.3.3-график. Депозиттердин агылып чыгуу өлчөмү, мында К3 30 пайызга чейин төмөндөйт кардарлардын депозиттеринин жалпы көлөмүнөн пайыздарда

Банк секторунун ишинде орун алышы ыктымал болгон ликвиддүүлүк тобокелдигине баа берүү үчүн ликвиддүүлүк ченемин өзүнчө сценарийди – ликвиддүүлүк ченемин 30 пайыздык чек деңгээлине чейин төмөндөтүшү мүмкүн болгон, жеке адамдар жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин агылып чыгышынын максималдуу көлөмүнө таянуу менен иштелип чыккан.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары (2.3.3-график), 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча банк секторунун ликвиддүү активдеринин айкын көлөмү калктын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин жалпы көлөмүнүн орточо алганда 39,2 пайыз чегинде мүмкүн болуучу агылып чыгышынын ордун жабууга жөндөмдүү экендигин тастыктаган (2.3.1-таблица).

2.3.1. Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөө

Бүтүндөй алганда, рыноктук тобокелдикти “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы, банк сектору, мурдагыдай эле, тике пайыздык жана валюталык тобокелдиктерге бир аз эле дуушарланышы мүмкүн экендигин көрсөткөн.

Пайыздык тобокелдик

1-сценарий – кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендин төмөндөшү, мында капиталдын шайкештик деңгээли чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары банк секторунун тике пайыздык тобокелдикке карата бир аз ийкемдүү экендигин көрсөтүп турат. Кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээлинин 18,4 пайыздык пунктка төмөндөшү капиталдын шайкештик деңгээлин 12 пайыз деңгээлге чейин төмөндөтүшү мүмкүн (2.3.1-таблица)

2-сценарий – кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендин төмөндөшү, мында коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары, кредиттер боюнча пайыздык чендердин 6,5 пайыздык пунктка төмөндөшү учурунда, коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк мааниге чейин төмөндөйт (2.3.1-таблица).

Бүтүндөй алганда, “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары боюнча банк сектору пайыздык тобокелдиктин төмөн деңгээлине ээ деген тыянак чыгарууга болот.

Валюталык тобокелдик (кайра баа берүү тобокелдиги)

Банк секторунун валюталык тобокелдигине баа берүү үчүн АКШ долларынын курсунун максималдуу өсүш/төмөндөө арымы эсептелген, ал капитал шайкештигин жана таза пайдага да таасирин тийгизет.

1-сценарий – USD/KGS курсунун максималдуу өсүш/төмөндөө арымы, мында капиталдын шайкештиги (К2.1) деңгээли чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнү эсептөөлөр, банк секторунда активдерди жана милдеттенмелерди кайра баа берүү тобокелдигинин төмөн экендигин көрсөтүү менен тике валюталык тобокелдикке карата төмөн деңгээлдеги ийкемдүүлүккө ээ экендигин тастыктайт (2.3.1-таблица).

2-сценарий – USD/KGS курсунун максималдуу өсүш/төмөндөө арымы, мында коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт.

Стресс-тестирлөөнүн натыйжалары, USD/KGS курсунун 194,4 пайызга өсүшү/төмөндөөсү учурунда коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк мааниге чейин төмөндөйт (2.3.1-таблица).

2.3.1-таблица. “Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жалпы жыйынтыктары, 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча

		Банк сектору
Кредиттик тобокелдик		
1-сценарий	“Классификацияланган” категориясына өткөн классификацияланбаган кредиттердин үлүшү, <i>пайыздарда</i>	21,1
Пайыздык тобокелдик		
1-сценарий	Кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшү, мындай шартта КДК <i>пайыздык пункттарда</i> 12% чейин азаят	18,4
2-сценарий	Кредиттер боюнча пайыздык чендердин төмөндөшү, мындай шартта таза пайда <i>пайыздык пункттарда</i> нөл деңгээлине чейин төмөндөйт	6,5
Валюталык тобокелдик		
1-сценарий	USD/KGS курсунун өсүш арымы (\pm), мындай шартта КДК <i>пайыздарда</i> 12% чейин төмөндөйт	Коммерциялык банктар тике валюталык тобокелдикке дуушар болушат (валюта курсунун 100 % көбүрөөккө өзгөрүшү)
2-сценарий	USD/KGS курсунун өсүш арымы (\pm), мындай шартта таза пайда <i>пайыздарда</i> нөл деңгээлине чейин төмөндөйт	
Ликвиддүүлүк тобокелдиги		
1-сценарий	Кардарлардын депозиттеринин үлүшүнүн депозиттердин жалпы көлөмүнөн агылып чыгышы, мында утурумдук ликвиддүүлүк коэффициенти <i>пайыздарда</i> 30% чейин төмөндөйт	39,2

III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ

Бүтүндөй алганда, БФКМ системасынын абалы жетишээрлик туруктуу катары мүнөздөлгөн. Негизги көрсөткүчтөр: активдердин, кредит портфелинин, ресурстук базанын өсүшү белгиленген. Банктык эмес сектордо проблемалуу кредиттердин үлүшү төмөн деңгээлде калган. Стресс-тесттердин натыйжалары БФКМдер системасынын кредиттик тобокелдиги орточо деңгээлде экендиги көрсөткөн.

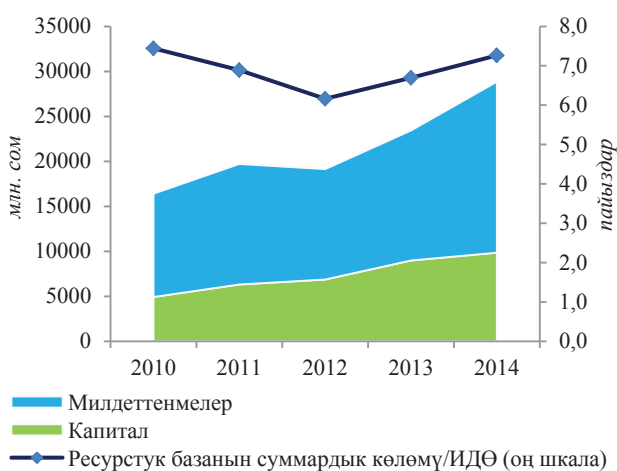
Кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин бара-бара төмөндөө тенденциясы (МФУ – 2013-жылга салыштырганда 1,0 пайыздык пунктка, кредиттик союз – 1,7 пайыздык пунктка) уланууда.

3.1. Негизги тенденциялар

Кыргыз Республикасында 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча Улуттук банк тарабынан лицензияланууга жана жөнгө салынууга тийиш болгон банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин курамында: адистештирилген финансы-кредит мекемеси – “КСФК” ААКсы; 135 кредиттик союз; 215 микрофинансылык уюм (анын ичинде 5 микрофинансылык компания, 154 микрокредиттик компания жана 56 микрокредиттик агенттиктер) жана 309 алмашуу бюросу камтылат.

Ресурстар

3.1.1-график. БФКМдин милдеттенмелеринин жана капиталынын динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Эскертүү: 2012-жылдан бери маалыматтар “Бай-Түшүм”

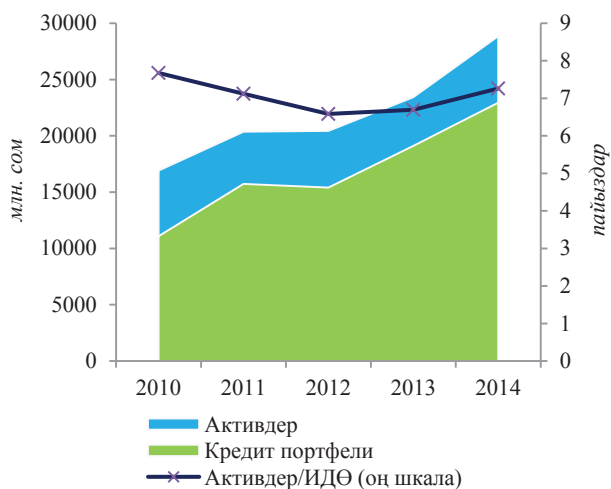
Банкын эске алуусуз келтирилген

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча БФКМдин милдеттенмелери 31,5 пайызга көбөйүп, 19 005,4 млн. сом өлчөмүндө катталган. БФКМдердин капиталы 2014-жыл ичинде 9,6 пайызга өсүп, 9 849,3 млн. сомду түзгөн (3.1.1-график). Ресурстук базанын өсүшү, негизинен, БФКМдердин уставдык капиталынын жана жалпы камдарынын өсүшү, ошондой эле банктык эмес финансы секторун сырттан каржылоо көлөмүнүн көбөйүшү менен шартталган.

БФКМдин ресурстук базасынын негизги көлөмү резидент эместерден алынган кредиттерге туура келет (2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча салыштырма салмак 86,0 пайызды түзгөн).

Активдер

3.1.2-график. БФКМдин активдеринин жана кредиттеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Эскертүү: 2012-жылдан бери маалыматтар “Бай-Түшүм” Банкын эске алуусуз келтирилген

Мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик отчеттун маалыматтары боюнча 2014-жыл ичинде БФКМдердин чогуу алгандагы активдери 23,1 пайызга көбөйүү менен 28 854,6 млн. сомду түзгөн. Мындай өсүш БФКМдердин кредит портфелинин өсүшүнүн эсебинен камсыздалган (3.1.2-график).

БФКМдердин негизги иш багыты катары кредиттөө саналат. 2014-жылдын жыйынтыгы боюнча БФКМдердин кредит портфелинин өсүшү 20,1 пайызды түзүү менен 22 945,7 млн. сом өлчөмүндө түптөлгөн (3.1.1-таблица).

2014-жылдын акырына карата абал боюнча карыз алуучулардын саны 2013-жылга салыштырганда 0,5 пайызга азайып, 445 675 адамды түзгөн.

3.1.1-таблица. БФКМдин активдеринин түзүмү

	2013		2014	
	млн. сом	үлүшү, %	млн. сом	үлүшү, %
Финансылык активдер, анын ичинде:	22 008,2	93,9	25 856,9	89,6
кредиттер жана насыялар*	18 678,3	79,7	22 481,3	77,9
коммерциялык банктардагы корреспонденттик эсептер	1 525,9	6,5	1 799,6	6,2
коммерциялык банктардагы депозиттер	815,9	3,5	961,0	3,3
жана башка финансылык активдер	988,1	4,2	615,0	2,1
Финансылык эмес активдер, анын ичинде:	1 427,3	6,1	2 997,8	10,4
негизги каражаттар	826,8	3,5	899,9	3,1
жана башка финансылык эмес активдер	600,5	2,6	2 097,9	7,3
Бардыгы болуп активдер	23 435,5	100,0	28 854,6	100,0

Булагы: Улуттук банк

* РППУну алып салуу менен

БФКМдер сунуштаган төлөө мөөнөтү боюнча кредиттердин түзүмүндө айрым бир өзгөрүүлөр жүргөн. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча орто мөөнөттүк кредиттик ресурстардын үлүшү көбөйгөндүгү, кыска мөөнөттүү кредиттердин үлүшү азайгандыгы белгиленген (3.1.3-график).

3.1.3-график. БФКМдин кредит портфелинин төлөө мөөнөттөрү боюнча түзүмү

Булагы: Улуттук банк

Эскертүү: Мезгил ичиндеги маалыматтар

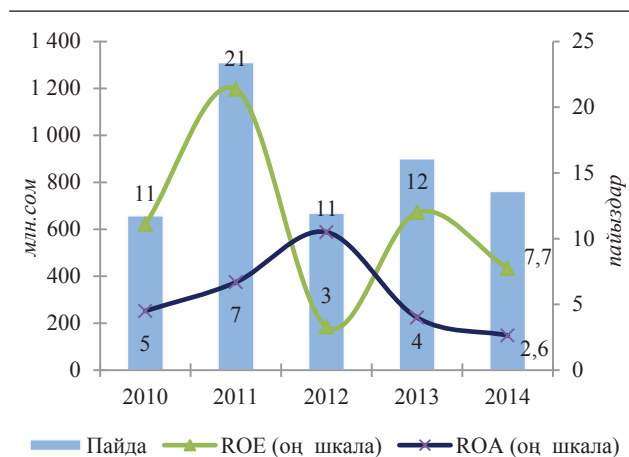
Бишкек шаары, ошондой эле Чүй, Ош жана Жалал-Абад областтары БФКМдин кредит портфелинин олуттуу бөлүгү топтоштурулган негизги региондордон болуп саналат (чогуу алгандагы кредит портфелинин 65,8 пайызы, 3.1.2-таблица), бул республиканын ушул региондорунда иш жигеринин артышына байланыштуу болгон.

3.1.2-таблица. БФКМдин кредит портфелинин географиялык түзүмү

	2013		2014	
	млн. сом	үлүшү, %	млн. сом	үлүшү, %
Бишкек ш. жана Чүй областы	6241,2	32,7	7693,5	33,5
Жалал-Абад областы	2903,6	15,2	3645,3	15,9
Ош областы	3020,5	15,8	3762,4	16,4
Баткен областы	1611,8	8,4	1604,9	7,0
Ысык-Көл областы	1643,7	8,6	2109,6	9,2
Нарын областы	1154,6	6,0	1386,3	6,0
Талас областы	964,7	5,0	1273,1	5,5
Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары	1566,8	8,2	1470,6	6,4
Бардыгы болуп	19106,9	100,0	22945,7	100,0

Кирешелүүлүк²⁸

3.1.4-график. БФКМдин кирешелүүлүк көрсөткүчтөрүнүн динамикасы*

Булагы: Улуттук банк

* КСФКны эске албаганда

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча БФКМдин таза пайдасы, өткөн жылга салыштырганда 15,4 пайызга төмөндөө менен 761,9 млн. сомду түзгөн. Отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча ROA кирешелүүлүк көрсөткүчү 1,4 пайыздык пунктка төмөндөп 2,6 пайызды түзгөн, ал эми ROE көрсөткүчү 4,3 пайыздык пунктка төмөндөп, 7,7 пайызды түзгөн (3.1.4-график).

²⁸ ROA жана ROE индикаторлору жылдык эсептөөдө берилген.

3.2. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинде орун алышы ыктымал болгон тобокелдиктер

БФКМдин ишиндеги тобокелдиктердин негизги факторлору катары кредит портфелинин сапаты, тармактык жана институционалдык концентрация, ошондой эле БФКМдин тышкы карызынын абалы саналат.

БФКМдин кредит портфелинин сапаты

2014-жылдын акырына карата абал боюнча БФКМдин кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү 3,0 пайызды түзгөн, мында алардын номиналдык көлөмүнүн 149,5 млн. сомго же өткөн жылга салыштырганда 27,3 пайызга бир аз көбөйүшү байкалган (3.2.1-график).

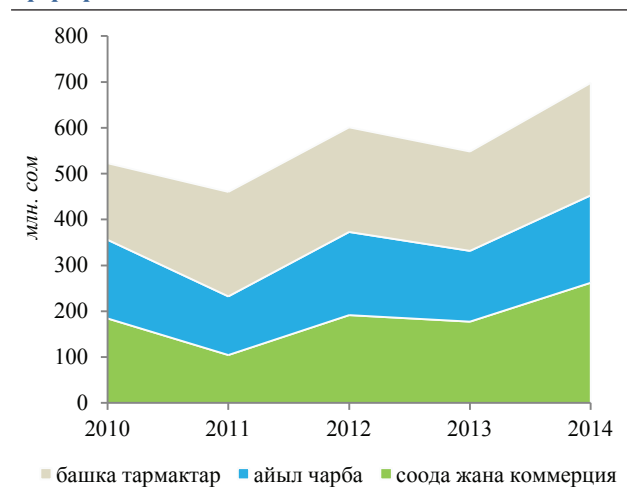
Отчеттук мезгилдин жыйынтыгы боюнча БФКМдердин классификацияланган кредиттер түзүмүндө соода жүргүзүүгө берилген, өздөштүрүлбөгөн кредиттердин үлүшүнүн өскөндүгү катталган (2013-жылга салыштырганда 5,2 пайыздык пунктка, 3.2.2-график).

3.2.1-график. БФКМдин кредит портфелинин сапаты

Булагы: Улуттук банк

3.2.2-график. Экономика тармактары боюнча БФКМдин классификацияланган кредиттеринин түзүмү

Булагы: Улуттук банк

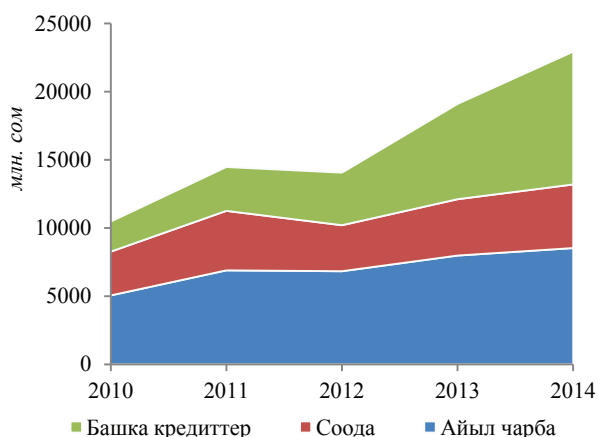
Тармактык концентрациялануу

БФКМдин кредит портфели айыл чарбада (БФКМдин кредиттеринин жалпы көлөмүнүн 37,2 пайызы) жана соодада (кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн 20,3 пайызы) топтоштурулган (3.2.3-график). Айыл чарбасын кредиттөө жаратылыш-климаттык шарттарга көз карандылыгынан улам, жогорку тобокелдиктерге байланыштуу болгон.

Институционалдык концентрациялануу

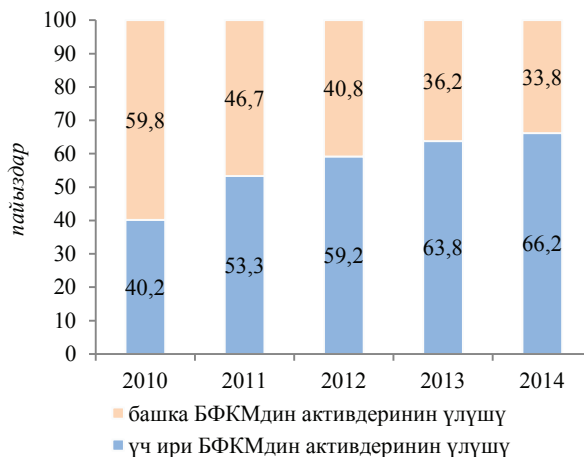
2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча үч ири БФКМдин активдеринин үлүшү 2013-жылга салыштырганда 2,4 пайыздык пунктка көбөйүп, БФКМдин системасынын активдеринин жалпы көлөмүнүн 66,2 пайызын түзгөн (3.2.4-график).

3.2.3-график. БФКМдин кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: Улуттук банк

3.2.4-график. БФКМдин активдеринин институционалдык түзүмү

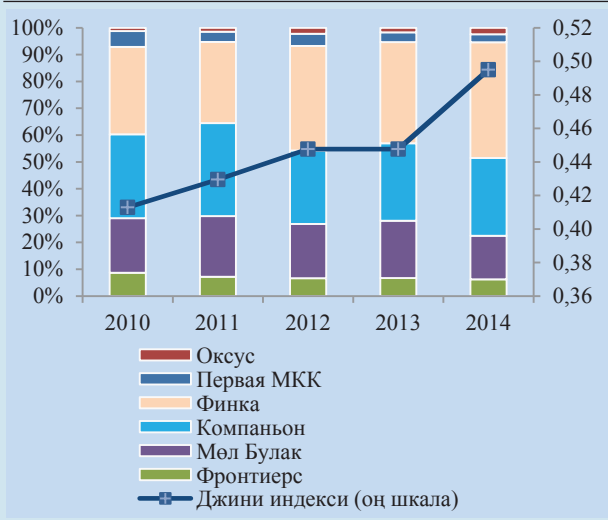
Булагы: Улуттук банк

6-кыстырма. БФКМ системасынын ишине концентрациялануу индексинин негизинде баа берүү²⁹

— *Херфиндаль-Хиршмандын индекси*

БФКМ системасында концентрациялануу тобокелдигин талдап-иликтөө максатында, Херфиндаль-Хиршман индекси³⁰ эсептелип чыккан. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча БФКМ системасы үчүн индекстин мааниси 3 016,4 пунктуу түзгөн. Эмпирикалык эрежеге ылайык³¹ алынган маани БФКМдин активдеринин олуттуу көлөмдө концентрациялануусун же микрофинансылык рыноктун жогорку концентрациялануусун тастыктайт.

3.2.5-график. Джини индексинин жана 6 ири БФКМдин активдеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

— *Джини индекси*

БФКМдерде активдердин бирдей ченемде бөлүштүрүлүшүнө баа берүү максатында Джини индекси эсептелинген. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча индекстин мааниси 0,495 түзгөн, бул ири микрофинансылык институттардын арасында активдер тең салмактуу бөлүштүрүлгөндүгүн тастыктайт. Отчеттук мезгил ичинде концентрациялануу деңгээлинин өсүшү белгиленген (3.2.5-график).

²⁹ Концентрациялануу индекстери 6 ири БФКМдин маалыматтарынын негизинде эсептелген.

³⁰ $H = \sum_{i=1}^n (i \text{ үлүшү})^2$

³¹ Рыноктун концентрациялануу деңгээлин аныктоо үчүн төмөнкүдөй эмпирикалык эрежелер колдонулган:

- индекс 0,1ден (же 1.000) төмөн мааниге ээ – рыноктун бир аз концентрацияланышы,
- индекс 0,1ден 0,18ге (же 1.000ден 1.800ге) чейинки мааниге ээ – рыноктун орточо концентрацияланышы,
- индекс 0,18ден (же 1.800) жогору мааниге ээ – рыноктун жогорку деңгээлде концентрацияланышы.

БФКМдин тышкы карызынын абалы

2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча БФКМдин тышкы карызынын көлөмү 252,5 млн. АКШ долларын түзгөн. БФКМдин тышкы карызынын институционалдык түзүмүндө олуттуу үлүш эл аралык финансы институттары тарабынан түзүлгөн жана каржылоого алынган 6 ири БФКМге туура келет. БФКМдин тышкы карызынын жарымынан көбү эл аралык финансы институттарынан алынган кредиттерге (БФКМдин тышкы карызынын жалпы көлөмүнүн 53,5 пайызы), калган бөлүгү – коммерциялык чет өлкө финансы-кредит мекемелеринен алынган кредиттерге (БФКМдин тышкы карызынын жалпы көлөмүнүн 46,5 пайызы) туура келет.

2014-жылдын жыйынтыгы боюнча 6 ири БФКМдин тышкы карызы 2013-жылга салыштырганда 9,6 пайызга көбөйүп, 248,4 млн. АКШ долларын түзгөн үлүшү.

7-кыстырма. БФКМдин кредиттеринин пайыздык чендерине, өздүк наркы жана кирешелүүлүгү боюнча баяндама

3.2.6-график. БФКМдин кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин динамикасы*

Булагы: Улуттук банк

* улуттук валютадагы пайыздык чендери

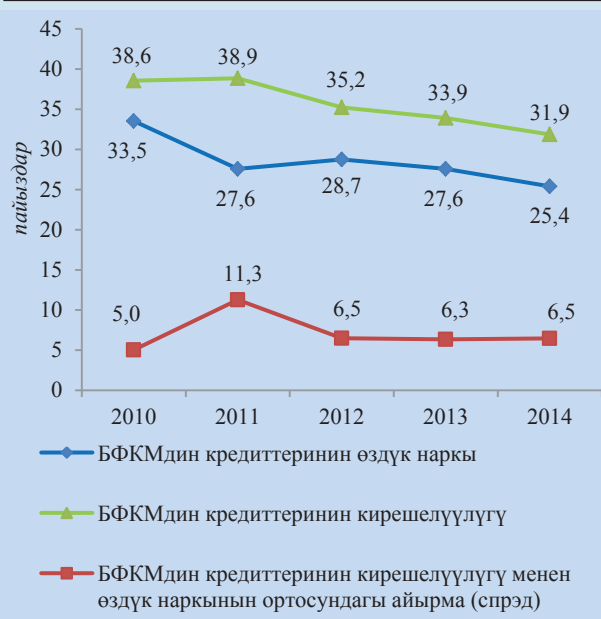
Отчеттук мезгил ичинде БФКМдин кредиттери боюнча пайыздык чендердин төмөндөө тенденциясы байкалган. Микрофинансы уюмдарынын орточо салмактанып алынган пайыздык чендери 1,0 пайыздык пунктка, ал эми кредиттик союздардыкы – 1,7 пайыздык пунктка төмөндөгөн (3.2.6-график).

2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча БФКМдин кредиттик ресурстарынын өздүк наркы³² 2,2 пайыздык пунктка төмөндөгөн, буга 6 ири БФКМдин кредиттеринин өздүк наркынын 2,6 пайыздык пунктка төмөндөшү өбөлгө түзгөн (3.2.7 жана 3.2.8-графиктер).

Мында, ири БФКМдин кредиттеринин өздүк наркы бүтүндөй БФКМ системасынын кредиттеринин орточо өздүк наркынан жогору болгон.

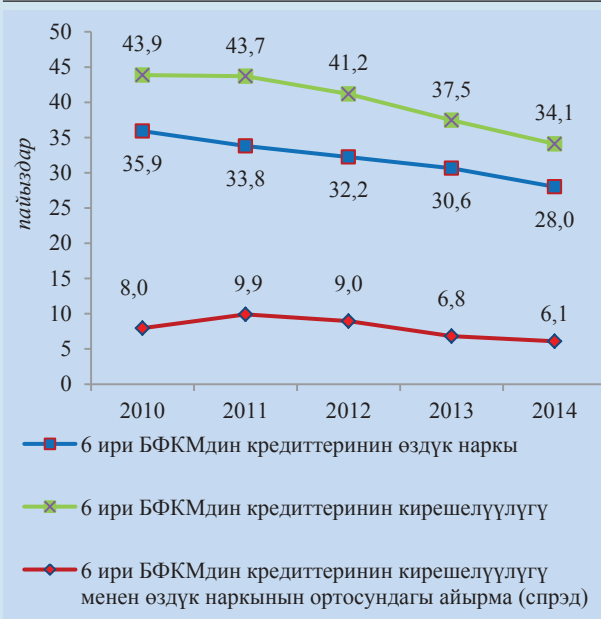
³² Кредиттердин өздүк наркы же чыгышасыз иштөө чеги = (Дүң чыгашалар – Кредиттик эмес чыгашалар)/ Орточо жылдык кредит портфели.

3.2.7-график. БФКМдин кредиттик ресурстарынын өздүк наркынын жана кирешелүүлүгүнүн динамикасы

Булагы: Улуттук банк

3.2.8-график. 6 ири БФКМдин кредиттик ресурстарынын өздүк наркынын жана кирешелүүлүгүнүн динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Бүтүндөй алганда БФКМ кредиттеринин кирешелүүлүгүнүн төмөндөшү³³ белгиленген (3.2.7 жана 3.2.8-графиктер), бул БФКМдердин кредит портфелинин пайыздык кирешелердин өсүш арымынан озгон арымда өсүшү менен шартталган.

³³ Кредиттердин кирешелүүлүгү пайыздык кирешелердин орточо жылдык кредит портфелине карата катышы катары эсептелет.

3.3. БФКМ системасын стресс-тестирлөө

БФКМдин кредиттик тобокелдигин стресс-тестирлөө

Стресс-тестирлөө жүргүзүлүп, кредит портфелинин сапатынын начарлоосунун бүтүндөй БФКМ системасына таасири эсептелген.

Стресс-тестирлөө жүргүзүүдө төмөнкү үч сценарий кароого алынган:

1-сценарий: кредиттердин 50% бир категориядан экинчисине өтүшү;

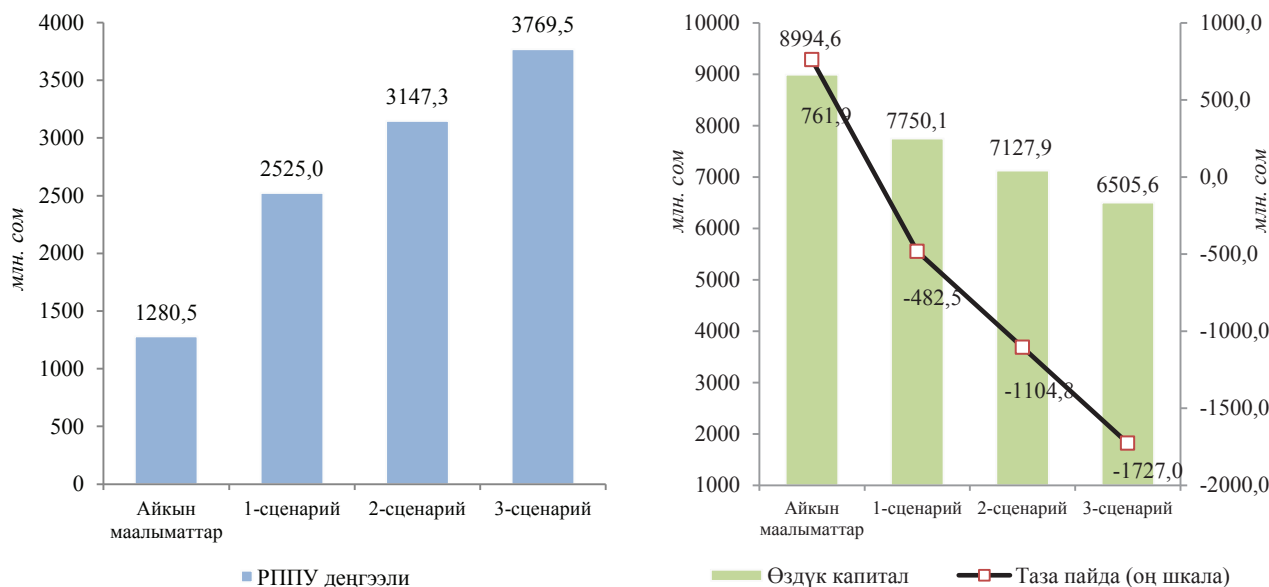
2-сценарий: кредиттердин 75% бир категориядан экинчисине өтүшү;

3-сценарий: кредиттердин 100% бир категориядан экинчисине өтүшү.

Мында, кредиттердин бир категориядан экинчисине өтүшү төмөнкү категориялар боюнча бир калыпта жүрөт: “стандарттык”, “байкоо алдындагы”, “субстандарттык”, “шектүү” жана “жоготуулар”.

Стресс-тестирлөөнү жүргүзүүдө БФКМдин кредит портфелиндеги РППУнун³⁴ үлүшү тандалып алынган сценарийге жараша 97,2 пайыздан 194,4 пайызга чейин жогорулап турган (3.3.1-график).

3.3.1-график. Кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча натыйжалары

Булагы: Улуттук банк, Улуттук банктын эсептөөлөрү

Мында белгилей кетүүчү нерсе, кредит портфелинин сапатынын начарлоосу БФКМдин өздүк капиталынын жана таза пайдасынын бара-бара төмөндөшүнө алып келет. Биринчи сценарий ишке ашырылган учурда, БФКМ сектору рентабелдүү эмес болуп, 482,5 млн. сом өлчөмүндө чыгым тарта баштайт. Экинчи жана үчүнчү сценарийлерди ишке ашыруунун натыйжасында, чыгымдар тиешелүүлүгүнө жараша 1 104,8 млн. сомго жана 1 727,0 млн. сомго чейин көбөйүшү мүмкүн (3.3.1-график).

³⁴ Микрофинансы уюмдары активдин суммасынын пайыздык катышында көрсөтүлгөн чегерүүлөрдүн төмөнкү өлчөмдөрүн жүргүзүү менен классификациялоонун тиешелүү категориялары үчүн жалпы жана атайы РППУну түзүшөт:

- стандарттык – 0%дан 5%га чейин
- байкоого алынган активдер – 10%
- субстандарттык – 25%
- шектүү – 50%
- жоготуулар – 100%.

3.3.1-таблица. Кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн натыйжалары
пайыздар

	БФКМдердин кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү
1-сценарий: кредиттердин 50% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	7,2
2-сценарий: кредиттердин 75% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	9,3
3-сценарий: кредиттердин 100% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	11,2

Булагы: Улуттук банк, Улуттук банктын эсептөөлөрү

Биринчи сценарийди ишке ашыруудан улам, БФКМдердин кредит портфелинде проблемалуу кредиттер үлүшүнүн 4,2 пайыздык пунктка, 7,2 пайыз деңгээлге чейин көбөйүшү мүмкүн. Экинчи сценарийди жүзөгө ашырууда проблемалуу кредиттер 6,3 пайыздык пунктка, 9,3 пайыз деңгээлге чейин, ал эми үчүнчү сценарийди жүзөгө ашырууда – 8,2 пайыздык пунктка, 11,2 пайыз деңгээлге чейин жетиши ыктымал.

БФКМдердин кредиттик тобокелдиктин эконометрикалык моделдин негизинде стресс-тестирлөө

Мындай стресс-тестирлөө эконометрикалык моделдин негизинде ишке ашырылат, ал БФКМдердин классификацияланган кредиттеринин макроэкономикалык факторлордон көз карандылыгын мүнөздөйт.

График 3.3.2. БФКМдин проблемалуу кредиттеринин өзгөрүү динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Макроэкономикалык таасирдин БФКМдердин классификацияланган кредиттер үлүшүнүн динамикасына таасирине баа берүү максатында төмөнкү сценарий кароого алынган:

- ИДӨнүн өсүш арымынын 10 пайызга кыскарышы.

Бул сценарийди ишке ашырууда кредит портфелиндеги проблемалуу кредиттер үлүшү 1,2 пайыздык пунктка, 4,2 пайыз деңгээлге чейин өсүшү мүмкүн.

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАЛАРЫ

Отчеттук мезгил ичинде кабыл алынган олуттуу мааниге ээ төлөм системаларында финансылык жана операциялык тобокелдиктерди минималдаштырууга, төлөм инфраструктурасынын ишине контролдук жүргүзүү аркылуу системанын иш үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылууга багытталган чаралар топтому орун алган тобокелдиктердин финансы секторунун туруктуулугуна тийгизген таасирин минималдаштырууга өбөлгө түзгөн.

Системалуу мааниге ээ төлөм системаларынын финансылык тобокелдик деңгээли минималдуу болуп, Улуттук банкта катышуучулардын корреспонденттик эсептеринде ликвиддүүлүктүн жогорку деңгээлде сакталып турушу, ошондой эле операциялык тобокелдиктердин төмөн деңгээлин камсыз кылуу үчүн системалардагы жабдууларга өткөрүлгөн модернизациялоо менен шартталган.

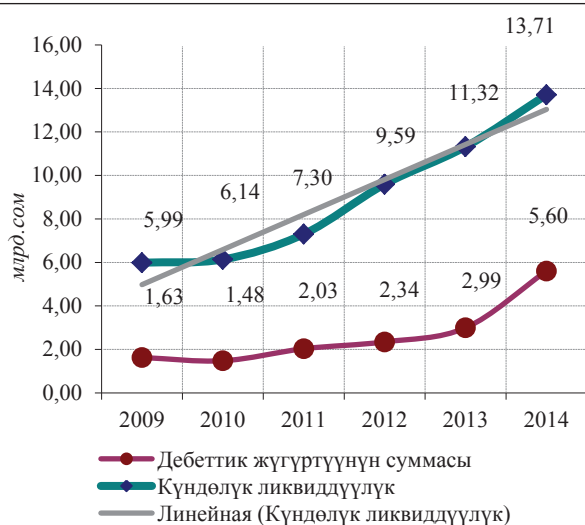
Өлкөнүн финансы секторунун туруктуу ишин аныктаган негизги факторлордун бири катары натыйжалуу жана коопсуз төлөм-эсептешүү системасы саналат.

2015-жылдын 1-январына карата абал боюнча Кыргыз Республикасында төлөм системасынын төмөнкү компоненттери иштеп турган:

1. Улуттук банктын ири төлөмдөр системасы – Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ);
2. Клирингдик төлөмдөр системасы – Майда чекене жана утурумдук төлөмдөрдүн пакеттик клиринг системасы (СПК);
3. Төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы;
4. Акча которуулар системасы.

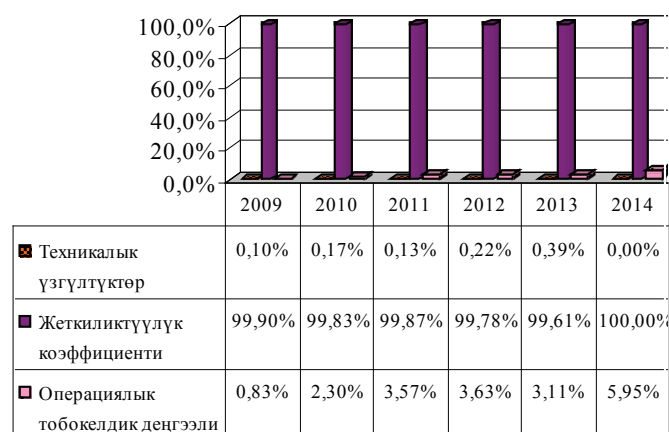
Эсептешүүлөрдүн grosстук системасындагы финансылык тобокелдиктер деңгээли системадагы жүгүртүүгө карата ликвиддүү каражаттардын сакталып турган жогорку деңгээлинин эсебинен төмөн деңгээлде катталган (ликвиддүүлүк коэффициенти – 2,45, ал эми жүгүртүү коэффициенти – 0,41 түзгөн). Катышуучулардын орточо күндүк ликвиддүү каражаттарынын көлөмү (2013-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда) 21,09 пайызга өсүшү катталып, 13,71 млрд. сомду түзгөн.

4.1-график. ГСРРВда төлөмдөрдүн жана ликвиддүүлүктүн көлөмүнүн орточо күндүк көрсөткүчүнүн өзгөрүү динамикасы

Булагы: Улуттук банктын эсептөөлөрү

4.2-график. ГСРРВдагы жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

Булагы: Улуттук банктын эсептөөлөрү

2014-жылы система штаттык режимде иштеген. Жыл ичинде жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы, системадан пайдалануу мүмкүнчүлүгү жогору бойдон сакталып, 100,0 пайызды түзгөндүгүн, ал эми операциялык күндүн узартылгандыгын эске алганда операциялык тобокелдик деңгээли 5,95 пайыз чегинде катталган. Финансылык тобокелдик деңгээли минималдуу чекте болгон.

Мындан тышкары эсептешүүлөрдүн grosстук системасында орун алышы ыктымал болгон финансылык тобокелдиктер көрсөткүчү катары *төлөмдөрдүн кезектүүлүгү жана катышуучулардын каражаттары жетишсиз болгондугунан улам ишке ашырылбаган төлөмдөр*³⁵ саналат. 2014-жыл ичинде системанын 7 катышуучусунан кезекте турган 526 төлөм катталган (4.1-таблица). Бир төлөмдүн Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы боюнча кезекте туруп калышы убактысынын орточо мааниси 5 мүнөткө жакынды түзгөн (бул анчалык олуттуу эмес), ал эми кезекте туруп калуунун узактыгынын орточо мааниси 45 мүнөт.

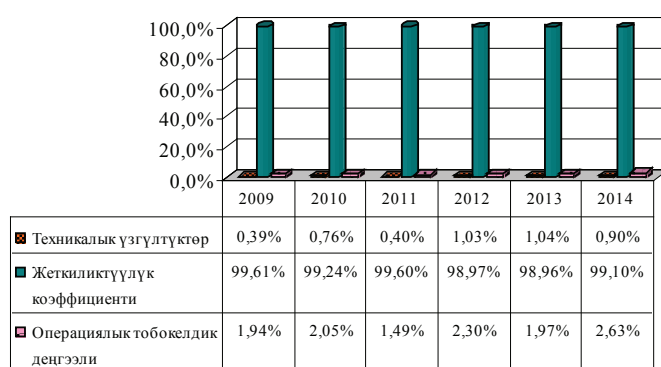
4.1-таблица. ГСРРВ төлөмдөрү боюнча чогуу алгандагы маалыматтар

Аталышы	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Өсүш (%)	Өсүш арымы
Кезектеги төлөмдөр:								
- Саны	46	40	204	215	210	526	2,5	316,0
- Суммардык убакыт (минут)	1987	1312	6904	11469	10730	2543	-76,3	-8 187,0
Ликвиддүүлүктүн жетишсиздиги боюнча аткарылбаган төлөмдөр:								
- Саны	2	3	8	4	7	6	-14,3	-1,0
- Көлөмү (млн. сом)	185,4	22,0	32,3	1,3	17,2	715,1	41,6	697,9

Булагы: Улуттук банктын эсептөөлөрү

Кезекте катталган төлөмдөр башка катышуучулар үчүн финансылык тобокелдиктерди жараткан эмес, анткени алар акча каражаттардын катышуучусунун корреспонденттик эсебине келип түшүүсү менен төлөмдү системага жөнөтүү ортосундагы убакыт ажырымына байланыштуу болгон. Системада белгиленген эрежелерге ылайык, айрым бир катышуучуларда ликвиддүүлүк жетишсиз болсо, мындай төлөмдөр операциялык күндүн акырында система тарабынан дароо четке кагылат.

4.3-график. ПКSte жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

Булагы: Улуттук банктын эсептөөлөрү

Отчеттук мезгил ичинде **пакеттик клиринг системасында** финансылык тобокелдиктердин деңгээли да төмөн деңгээлде болгон. Катышуучулар тарабынан дебеттик таза позициянын ордун жабууга каралган кам зарыл деңгээлден 3 эсеге жогору болгон. Пакеттик клиринг системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин натыйжаларына ылайык, 2014-жыл ичинде системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү жогору болуп 99,10 пайызды түзгөн (2013-жылы 98,96 пайыз), мында иш регламентин

Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы системалуу мааниге ээ экендигинен улам, андагы иштин үзгүлтүккө учурашы бүтүндөй банк жана финансы системасы үчүн олуттуу кесепеттерге алып келиши мүмкүн экендигинен улам, мурдагы жабдуулар модернизацияланып, 2014-жылдын август айында пайдаланууга берилген.

³⁵ Мындай жагдай, катышуучулардын Улуттук банкта ачылган корреспонденттик эсебинде акча каражаттарынын жетишсиздигинен улам келип чыгат.

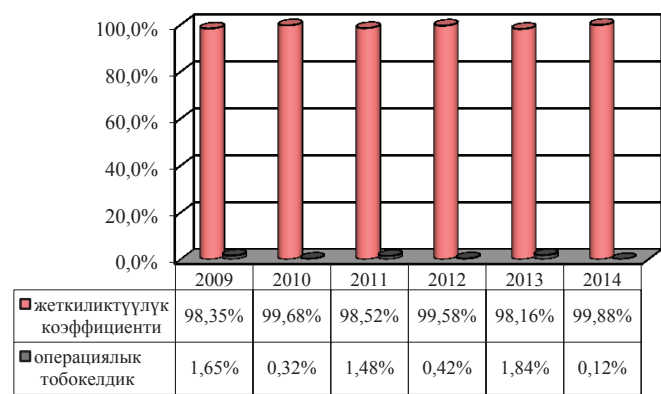
узартуунун жана техникалык мүнөздөгү үзгүлтүктөрдүн келип чыгышынын эсебинен операциялык тобокелдик деңгээли 2,63 пайызды түзгөн, бул 0,66 пайыздык пунктка жогору. Операциялык жана финансылык тобокелдиктерди алып келиши ыктымал болгон олуттуу үзгүлтүктөр байкалган эмес. Операциялык тобокелдиктерди төмөндөтүү үчүн, 2014-жылдын май айында *пакеттик клиринг системасынын жабдуулары модернизацияланып*, система пайдаланууга берилген.

Банктык төлөм карттар менен эсептешүүлөр системасы. 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча Кыргыз Республикасында 5 эл аралык карттар системасы жана Элкарт төлөм карттары менен эсептешүүлөрдүн улуттук системасы иш алып барган.

Банктык төлөм карттарын жайылтуу деңгээли деле жетишерлик төмөн деңгээлде калган, анткени, орточо алганда ар бир төртүнчү адам картка ээ (калктын эмгекке жарамдуу жана эмгекке жарамдуу курактан ашкандардын саны 3,881 млн. адамды эсептөөгө алганда). Ошол эле мезгилде, эмитирленген төлөм карттарынын санынын көбөйүүсүнүн оң тенденциясы байкалган. Алсак, 2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча жүгүртүүдөгү төлөм карттарынын жалпы саны 908 908 даананы түзгөн. Карттардын саны жыл башындагыга салыштырганда 39,7 пайызга көбөйгөн.

2014-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча республиканын бүтүндөй аймагы боюнча орнотулуп, иштеп жаткан терминалдардын жана банкоматтардын жалпы саны 998 банкоматты жана 4 675 терминалды (анын ичинен: 3 526 терминал соода-сервистик түйүндөрдө жана 1 149 терминал коммерциялык банктардын филиалдарында жана аманат кассаларында орнотулган) түзгөн (өткөн жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда банкоматтардын өсүшү 22,0 пайызды, ал эми терминалдардыкы – 34,1 пайызды түзгөн).

4.4-график. ББПда жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

Булагы: Улуттук банктын эсептөөлөрү

“Элкарт” улуттук төлөм системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жана талдап-иликтөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча системадан пайдалануу мүмкүнчүлүгү 99,88 пайызды түзгөндүгүн тастыктаган. Ал эми системанын ишинде орун алган техникалык үзгүлтүктөрдү эске алганда, операциялык тобокелдик деңгээли 0,12 пайыз чегинде катталган.

Отчеттук мезгил ичинде 22 коммерциялык банк Элкарт системасы аркылуу тейлөөнү жүзөгө ашырган.

Төлөм карттары менен эл аралык эсептешүүлөр системасы жагында бүгүнкү күндө коммерциялык банктар Visa, MasterCard, American Express, Union Pay жана Золотая Корона сыяктуу эл аралык төлөм системалары менен иш алып барууда.

2014-жыл ичинде коммерциялык банктарда эсеп ачуусуз эле акча алуу жана жөнөтүү **22 эл аралык акча которуу системалары аркылуу** ишке ашырылган.

Кириш төлөмдөрдүн саны жана көлөмү өткөн жылга салыштырганда өсүшкө ээ болгон, ал которуулардын саны боюнча 126,83 млрд. сомду түзүү менен 3,28 пайызды, ал эми көлөмү боюнча – 8,89 пайызды түзгөн. Чет өлкөгө жөнөтүлүүчү акча которуулардын саны (32,93 пайызга) жана көлөмү (8,28 пайызга) боюнча да көрсөткүчтөрдүн өсүшү байкалган. Алсак, чыгыш которуулардын жалпы көлөмү 33,52 млрд. сомду түзгөн.

2014-жыл ичинде **чек ара аркылуу өтүүчү төлөмдөр системасынын** 9 түрү иш алып барган. Бирок төлөмдөр боюнча маалыматтардын негизги агымы SWIFT эл аралык банктар аралык телекоммуникациялык түйүнү (төлөмдөрдүн жалпысанынын 90 пайызынан көбүрөөгү жана жалпы көлөмүнүн 89 пайызы) аркылуу өткөрүлгөн.

V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ

2014-жыл ичинде финансы-кредит мекемелеринин ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук базаны өркүндөтүү боюнча иш жүргүзүлгөн. Мында, банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинде тобокелдиктерди тескөө, ошондой эле ченемдик укуктук актыларды Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы өзгөртүүлөргө ылайык келтирүү маселелерине өзгөчө көңүл бурулган.

Банктардын ишин жөнгө салуу

Улуттук валютада киреше алган кардарларга чет өлкө валютасында кредит берүү учурунда келип чыгышы ыктымал болгон кыйыр валюталык тобокелдиктерди чектөө үчүн Улуттук банк жогоруда белгиленген кредиттерди классификациялоо талабын күчөтүп, потенциалдуу жоготуулар жана чыгымдардын ордун жабуу үчүн кошумча камдарды түзүүнү талап кылган.

Бир карыз алуучуга тобокелдиктин максималдуу өлчөмү ченемин эсептөөдө банктардын карыз алуучуларынын чогуу алгандагы карызын аныктоо шарттары белгиленген ченемдик укуктук актыларга тиешелүү өзгөртүүлөр киргизилген.

Банкка өзгөртүп түзүлүп жаткан микрофинансылык жана микрокредиттик компанияларга банк статусунда иш алып баруу үчүн бирдей шарттарды түзүү максатында, банк-резиденттерде чет өлкө валютасында эсептерди ачууга Улуттук банк уруксат берген.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелерин жөнгө салуу

Чет өлкө валютасында операцияларды жүргүзүү укугуна лицензияга ээ болгон микрофинансылык компаниялардын жана кредиттик союздардын ишинде орун алышы ыктымал болгон валюталык тобокелдиктерди басаңдатуу максатында, финансы-кредиттик мекемелер тарабынан ачык валюталык позициялардын лимиттеринин сакталышы тартиби жөнүндө нускоо кабыл алынган.

Мындан тышкары, айрым ченемдик укуктук актыларга микрофинансылык компаниялардын өздүк капиталын эсептөө жагында өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген.

Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын Кыргыз Республикасынын мыйзам талаптарына, атап айтканда терроризмди каржылоого жана кылмыш жолу менен алынган кирешелерди легалдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү маселеси боюнча ченемдик актыга алмашуу пункттарынын жана алмашуу бюролорунун ишине тиешелүү өзгөртүүлөр жана толуктоолор кабыл алынган.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин микрофинансылык компаниялардын уставдык капиталындагы, алмашуу бюролорунун жүгүртүү капиталындагы акча каражаттарынын келип чыгуу булактарын аныктоо маселеси жагында ишин жөнгө салууга тиешелүү айрым ченемдик укуктук актыларга сунушталган өзгөртүүлөр жана толуктоолор бекитилген.

Микрофинансы секторунда туруктуу ишти камсыз кылуу максатында, Улуттук банктын банктык эмес финансы-кредит мекемелерине карата таасир этүү чараларын колдонуу маселесин жөнгө салган бир катар ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөр жана толуктоолор бекитилген.

Ислам каржылоо принциптери

Ислам каржылоо принциптерин өнүктүрүүгө багытталган “Кыргыз Республикасындагы микрофинансылык уюмдар жөнүндө” жана “Кредиттик союздар жөнүндө” мыйзамдарына кабыл алынган толуктоолорго байланыштуу, банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишин жөнгө салуу боюнча бир катар ченемдик укуктук актылар кабыл алынган. Бул ченемдик укуктук актылар кредиттик тобокелдикти тескөө, бухгалтердик эсепке алууну жүргүзүү боюнча регулятивдик отчетту жана сунуш-көрсөтмөлөрдү түзүү боюнча экономикалык ченемдерди, талаптарды микрофинансылык уюмдар жана кредиттик союздар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылышын белгилөөгө багытталган. Ислам банктарынын жана “ислам терезесине” ээ банктардын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларды андан ары өркүндөтүү максатында, регулятивдик капитал жана банктык операциялар жагында талаптар кайра каралып чыккан.

Кыргыз Республикасынын финансылык туруктуулук көрсөткүчтөрү³⁶

(пайыздарда)

	2010	2011	2012	2013	2014
Банк сектору					
Капиталдын жеткиликтүүлүк көрсөткүчтөрү					
Тобокелдик боюнча салмактанып алынган, активдерге карата нормативдик капитал	30,5	30,3	28,3	25,0	21,8
Тобокелдик боюнча салмактанып алынган, активдерге карата биринчи деңгээлдеги капитал	26,5	24,6	22,3	19,9	16,7
Чогуу алгандагы активдерге карата өздүк капитал	21,7	21,6	19,7	19,3	16,9
Классификацияланган кредиттердин өздүк капиталга карата катышы	33,1	21,9	16,8	13,8	16,0
Чогуу алгандагы милдеттенмелерге карата өздүк капитал	27,7	27,6	24,4	23,3	20,4
Активдердин сапаты					
Классификацияланган кредиттердин кредит портфелине карата катышы	15,8	10,2	7,2	5,5	4,5
Кредит портфелине карата РППУ	10,7	6,3	4,7	3,3	2,6
Классификацияланган кредиттерге карата РППУ	67,7	61,6	64,9	59,6	58,8
Валюталык насыялардын кредит портфелине карата катышы	55,7	55,2	53,7	53,6	57,6
Рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрү					
ROA	1,1	3,0	3,0	2,8	2,6
ROE	7,1	17,7	18,5	18,0	18,7
Дүң кирешеге карата пайыздык маржа	48,9	45,0	44,7	44,1	43,1
Депозиттер жана кредиттер боюнча маалымдама чендердин ортосундагы спрэд	8,2	9,4	8,0	7,7	7,9
Ликвиддүүлүк көрсөткүчтөрү					
Жогорку ликвиддүү активдердин чогуу алгандагы активдерге карата катышы	36,1	35,0	36,8	38,8	28,4
Жогорку ликвиддүү активдердин кыска мөөнөттүү милдеттенмелерге карата катышы	72,8	74,9	80,0	70,0	65,1
Рынок тобокелдигине карата көз карандылык					
Таза ачык валюта позициясынын өздүк капиталга карата катышы	-10,3	4,1	2,4	4,9	5,6
Башка финансылык корпорациялар*					
Активдердин финансы секторунун чогуу алгандагы активдерине карата катышы	22,3	23,0	18,7	17,2	17,6
Активдердин ИДӨгө карата катышы	7,7	7,1	6,6	6,7	8,0
Корпоративдик сектор (орто жана ири ишканалар)					
Активдердин рентабелдүүлүгү (ROA)	2,9	5,9	6,7	5,5	н/д
Капиталдын рентабелдүүлүгү (ROE)	6,2	12,7	16,3	16,4	н/д
Чогуу алгандагы милдеттенмелердин өздүк капиталга карата катышы (левераж)**	2,2	2,1	2,1	2,1	н/д
Күндөлүк ликвиддүүлүк коэффициенти	1,3	1,4	1,4	1,3	н/д
Үй чарба сектору					
Үй чарба карызынын ИДӨгө карата катышы	8,4	8,5	9,1	13,4	н/д
Үй чарба карызынын колдо болгон кирешеге карата катышы	11,9	13,2	13,4	21,8	н/д

Булагы: Улуттук банк, УСК. Эсептөөлөр: Улуттук банк

* - башка финансылык корпорациялар БФКМдерди түшүндүрөт

** - корпоративдик сектордун өздүк капиталы “Центерра Голд Инк” компаниясынын акцияларын эске алуусуз берилген

³⁶ Финансылык туруктуулук индикаторлору ЭВФ методологиясына ылайык эсептелген (“Финансылык туруктуулук көрсөткүчтөрүн түзүү боюнча колдонмо”, ЭВФ 2007).

ГЛОССАРИЙ ЖАНА КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

Банктык аманат (депозит) – бул, финансы-кредит мекемеси тарабынан башка жак менен түзүлгөн келишим боюнча кайтарымдуулук, төлөөгө жөндөмдүүлүк, мөөнөттүүлүк шарттарында кабыл алынган акча каражаттардын суммасы. Аманаттар мөөнөттүү жана талап боюнча төлөнүүчү болуп бөлүнөт. Талап боюнча төлөнүүчү аманаттар сактоо мөөнөтүн көрсөтүүсүз, ал эми мөөнөттүү аманаттар – белгилүү бир мөөнөткө салынат

Банктык кредиттер – бул, банк тарабынан белгилүү бир мөөнөткө кайтарымдуулук жана кредиттик пайызды төлөөгө жөндөмдүүлүк шарттарында берилген акча каражаттар.

Валюта рыногу – чет өлкө валютасын сатып алуу-сатуу боюнча операциялар ишке ашырылган рынок. Экономикалык мазмуну боюнча – бул акча рыногунун сектору, анда валюта сыяктуу өзгөчө суроо-талап менен сунуш тең салмактанып турат. Өз багыты жана уюштуруу түзүмү боюнча – бул, адистештирилген институттар жана механизмдердин топтому, алар биргелешип суроо-талап менен сунуштун негизинде улуттук жана чет өлкө валютасын эркин сатуу-сатып алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.

Акча рыногу – рынок, мында катышуучулардын белгилүү бир чөйрөсүнүн чегинде кредиттер жана баалуу кагаздар формасындагы каражаттар кыска мөөнөткө сунушталат жана алынат.

Депозиттик мекемелер – борбордук банкты эске албаганда, негизги иши депозиттерди кабыл алуу жана кийинчерээк бул каражаттарды өз атынан жайгаштыруу болуп саналган финансылык корпорациялар.

Үй чарбачылыгы – бул, бирге жашашкан, биргелешип чарба жүргүзгөн, өз кирешелерин жана мүлкүн толугу менен же жарым-жартылай бириктиришкен жана товарлар менен кызмат көрсөтүүлөрдүн (негизинен турак жай жана тамак-аш азыктарына) белгилүү бир түрлөрүн биргелешип пайдаланышкан жеке адам же жеке адамдар тобу. Үй чарбасы кайсы болбосун экономикалык ишти, анын ичинде өндүрүштү жүзөгө ашыра алат.

Баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү – баалуу кагаздар боюнча жылдык кирешенин анын рыноктук баасына карата катышы; баалуу кагазга ээлик кылуучу тарабынан алынган пайданын ченеми (нормасы).

Дюрация – финансы инструментин төлөөгө чейинки орточо алынган мөөнөт. Финансылык активдердин төлөө мөөнөтүнө эмес, пайыздык чендердин өзгөрүүсүнө карата ийкемдүүлүгүнө көрүлгөн чара катары колдонулушу мүмкүн.

Турак жай сатып алуу мүмкүнчүлүгү индекси – жарандардын батирлерди (квартираларды) сатып алуу мүмкүнчүлүгү көз карашынан, турак жай рыногунун абалынын көрсөткүчү. Стандарттык батирдин (54 чарчы метр жалпы аянты менен) орточо рыноктук наркынын үч адамдан турган үй-бүлөнүн (эки чоң адам жана бир өспүрүм) орточо жылдык кирешесине карата катышы катары эсептелет.

Төлөм системаларынан пайдалануу мүмкүнчүлүгү коэффициенти – системадан пайдалануучулар үчүн алардын талаптары боюнча кызматтардан жана маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары системаны жеткиликтүүлүгүн мүнөздөгөн көрсөткүч. Техникалык үзгүлтүктөрдөн улам иштебей токтоп калуулар, электрэнергиясын өчүрүүлөр, системанын операциялык күнүн кеч баштоо же эрте аяктоо системадан пайдалануу убактысын кыскартат.

Төлөм системаларынын ликвиддүүлүк коэффициенти – системанын катышуучуларынын эсептеринде төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүү каражаттардын жетиштүүлүгүн мүнөздөйт.

Макропруденциалдык талдап-иликтөө – бул, бүтүндөй финансы системасынын таасирдүү жактарына жана чабал жерлерине баа берүү жана мониторинг жүргүзүү.

Минималдуу керектөө бюджетти – бир адамга эсептелинген бир күндүк минимумга ылайык келген минималдуу ыңгайлуулуктар жана кызмат көрсөтүүлөр топтомунун наркы.

Бир адамга эсептелинген бир күндүк минимум – адамдын жашоо-тиричилигин камсыз кылуу, анын ден соолугун сактоо үчүн зарыл болгон минималдуу керектөө куржунунун наркынын өлчөмүнө

барабар, материалдык ыңгайлуулуктар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн минималдуу топтомунун нарктык баасы, ошондой эле милдеттүү төлөмдөрдүн жана жыйымдардын суммасы.

Колдо болгон киреше – өздүк керектөө үчүн багытталган, салыктан кийинки таза киреше. Өздүк колдо болгон киреше, өздүк киреше менен салыктардын суммасынын ортосундагы ар түрдүүлүккө барабар же керектөө суммасына жана жыйымдар чоңдугуна шайкеш.

Реалдуу пайыздык чен – номиналдык пайыздык чен, ал инфляция деңгээлине карата корректировкаланган.

Баалуу кагаздар рыногу – баалуу кагаздардын компания-депозитарийлери, эсептик жана клирингдик палаталар, ошондой эле биржанын ишкердигине байланыштуу кызматтарды сунуштаган башка компаниялар сыяктуу уюштурулган биржалар жана түзүмдөр. Бул категорияга иши финансылык корпорациялар тарабынан камсыздалган депозитарийлер жана клирингдин электрондук системасы, ошондой эле биржалардын жана алар менен байланыштуу институционалдык бирдиктердин ишкердигине көзөмөлдүктү жүзөгө ашырган же алардын ишин жөнгө салган улуттук өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдар кирет.

Стресс-тесттер – бул, портфелдин макроэкономикалык жагдайда же өзгөчө, бирок чындыкка жакын жагдайларда олуттуу өзгөрүүлөргө карата кемчиликтерине баа берүү үчүн колдонуучу ыкмалар.

Жумушсуздук деңгээли – айкын жумушсуз жарандардын санынын жана экономикалык жигердүү калктын жалпы санынын пайыздык катышы.

Финансылык активдер өзүндө капиталда катышуу инструменттерин жана инвестициялык фондулардын пайларын/акцияларын, карыздык инструменттерди, туунду финансылык инструменттерди кызматкерлер үчүн акцияларга опциондорду жана монетардык алтынды камтыйт.

Финансы рыногу – катышуучулардын белгиленген иш алып баруу тартибине ылайык, экономикалык субъекттер финансылык талаптарды сатууну-сатып алууну жүзөгө ашыра турган рынок катары аныкталат.

VaR (Value at Risk) – белгилүү бир мезгил ичинде акча түрүндө келип чыгышы ыктымал болгон максималдуу жоготуулар.

АӨБ	– Азия өнүктүрүү банкы
ААК	– ачык акционердик коом
АКШ	– Америка Кошмо Штаттары
БРАФ	– Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду
БФКМ	– банктык эмес финансы-кредит мекемелери
ГСРРВ	– Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ);
ЕАЭБ	– Евразия экономика бирлиги
ЖАК	– жабык акционердик коому
ИДӨ	– ички дүң өнүм
КБИ	– керектөө бааларынын индекси
КДК	– капитал жетиштүүлүгүнүн коэффициенттери
КММ	– күйүүчү-майлоочу материалдар
КМШ	– Көз карандысыз мамлекеттер шериктештиги
КР	– Кыргыз Республикасы
КФБ	– Кыргыз фондулук биржасы
МБК	– мамлекеттик баалуу кагаздар
МИП	– мамлекеттик инвестициял программасы
МКО	– мамлекеттик казыналык облигациялар
МФУ	– микрофинансылык уюм
МЭБК	– мамлекеттик эмес баалуу кагаздар
Улуттук банк	– Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
УСК	– Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети
ОВП	– ачык валюта позициясы

ОЭСР	– Экономикалык кызматташтык жана өнүктүрүү уюму
РППУ	– потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабуу үчүн каралган камдар
ТСК	– таза суммардык капитал
СПК	– Майда чекене жана утурумдук төлөмдөрдүн пакеттик клиринг системасы (СПК)
ФАО	– Бириккен улуттар уюмунун Азык-түлүк жана айыл чарба боюнча иш алып барган уюму
ФКМ	– финансы-кредит мекемелери
ЭВФ	– Эл аралык валюта фондусу